

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Kyberšikana na základních školách z pohledu pedagogů, školních psychologů
a metodiků prevence
(bakalářská práce)

Autorka:

Adéla Maděričová

Vedoucí práce:

Mgr. et. Mgr. Jan Beseda, PhD.

Praha 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6.1.2017

.....

Adéla Maděričová

Abstrakt

Ve své bakalářské práci se budu věnovat problému kyberšikany na základních školách v Praze a Uherském Hradišti a jeho blízkém okolí. Jedná se o práci v podobě kvalitativního výzkumu prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, v nichž jsou mými informanty metodici školní prevence, školní psychologové a místní pedagogové. Mým výzkumným záměrem je zjistit, jaké je jejich povědomí o fenoménu kyberšikany a zda s ním mají nějakou osobní zkušenost. Dále se pak zabývám otázkou, jak tento problém řeší a jaké využívají prevenční prostředky. Cílem této práce je reflektovat stále narůstající problém kyberšikany mezi mladými lidmi, v případě mé práce mezi žáky základních škol, a získat širší pohled na tuto problematiku.

Abstract

My bachelor thesis is devoted to the problem of cyberbullying at primary schools in Prague and in Uherské Hradiště. This thesis is in form of quality research where I collect the data with the semistructured interviews. The informants here are primary school pedagogues, school psychologists and school methodists of prevention. My research plan is to find out something about their cyberbullying awareness and if they have any personal experience with this problem. I am also trying to determine what are the procedures of dealing with the cyberbullying problem in this schools and what prevention procedures they use. The aim of this thesis is to reflect the still growing problem of cyberbullying among children, in my case among the primary school pupils and gain the broader view of this problem.

Klíčová slova:

Komunikační technologie, kyberprostor, kyberšikana, agresor/oběť, prevence, projekty na ochranu proti kyberšikaně

Keywords:

ICT, cyberspace, cyberbullying, agressor/victim, prevention, cyberbullying protection projects

Obsah

Úvod.....	1
Teoretická část.....	3
1. Definice kyberprostoru	3
1.1. Médium jako součást kyberprostoru	5
1.2. Kyberkultura	6
1.3. Digitální generace.....	6
2. Kyberšikana	7
2.1. Definice kyberšikany.....	7
2.2. Zkušenosti s kyberšikanou – výzkumy	8
2.3. Tradiční šikana vs. Kyberšikana	9
2.4. Srovnání tradiční šikany a kyberšikany.....	11
2.5. Charakteristické rysy kyberšikany	12
2.6. Aktéři kyberšikany	13
2.6.1. Oběť.....	13
2.6.2. Agresor	15
2.6.3. Publikum.....	16
2.6.4. Oběť/agresor (bully-victim).....	17
2.7. Nástroje kyberšikany	17
2.8. Typy kyberšikany	22
2.9. Formy kyberšikany.....	23
2.10. Děti a kyberšikana	26
2.11. Skutečné případy.....	27
3. Prevence kyberšikany	29
3.1. Role rodičů.....	29
3.2. Role školy.....	31
4. Jak řešit kyberšikanu	34
5. Projekty na ochranu proti kyberšikaně.....	38
6. Právní stránka kyberšikany	39
Metodologická a analytická část	40
1. Předmět a cíle výzkumu.....	40
2. Výzkumná metoda	41

3. Výběr vzorku	42
4. Příprava a průběh rozhovoru.....	42
5. Analytické postupy	44
6. Etické aspekty výzkumu	45
7. Rozbor a interpretace výsledků výzkumu.....	46
Zkušenosti s kyberšikanou.....	47
Pohlaví aktérů.....	48
Formy a nástroje uvedených incidentů.....	49
Řešení incidentů	51
Komunikace s aktéry a rodiči.....	51
Pravidla ve školním řádu	53
Postihy kyberšikany.....	54
Prevence kyberšikany.....	55
Informace pro žáky.....	55
Technologie a škola	57
Informace pro zaměstnance školy	59
Závěr.....	62
Literatura	64
Internetové zdroje.....	67
Seznam tabulek a grafů	70

Úvod

Naše doba se mění. Mění se prostředí, ve kterém žijeme a zejména způsob, jakým probíhá naše vzájemná komunikace. Části našeho života se pomalu přesouvají do světa technologií, do kyberprostoru. Málokdo z nás si v dnešní době dokáže představit život bez mobilního telefonu, notebooku, tabletu a především internetu. Internet je místo, kde trávíme většinu svého času, ať už kvůli práci či zábavě. Prostřednictvím internetu získáváme různé informace, komunikujeme s lidmi, provádíme platby a mnoho dalšího. Jen malému množství z nás ale dochází, jakou má internet, a celkově technologie, moc. Přestože žijeme ve světě obrovského technologického pokroku, stále se potýkáme s problémem nedomyšlení důsledků, které mohou vzejít z naší neopatrnosti. Nejvíce náchylné jsou na to bohužel děti. Ty bez dohledu a případného zásahu dospělého netuší, co je v online světě může potkat. Je mnoho rizik, se kterými se děti na internetu mohou setkat. Jedním z největších problémů dnešní doby je fenomén kyberšikany. S tradiční šikanou, ať už fyzickou či psychickou, se setkáváme již mnoho let, ale kyberšikana, tedy šikana páchaná prostřednictvím moderních komunikačních technologií, je fenoménem období teprve poslední dekády, k jehož prvním výzkumům v ČR došlo až mezi lety 2009 a 2010 (Rogers, 2011).

V teoretické části své práce se zaměřuji na vymezení základních pojmů spojených s kyberšikanou. V první kapitole této části se věnuji vysvětlení pojmu kyberprostor, ve kterém kyberšikana vzniká a kde se odehrává. Dále podávám definici samotné kyberšikany, šikany klasické a následně jejich srovnání. V následující části jsou pak vymezeny formy a typy kyberšikany, popisuje také nástroje k ní využívané. Také se věnuji popisu aktérů kyberšikany, tedy oběti, agresorů a publika. V posledních částech se věnuji otázkám prevence a řešení kyberšikany ze strany rodičů a školy, poté uvádím několik skutečných případů kyberšikany a popisují několik projektů věnující se této problematice.

Praktická část mé bakalářské práce je kvalitativním výzkumem problematiky kyberšikany na základních školách v Uherském Hradišti a Praze. Formou polostrukturovaných rozhovorů s metodikou prevence, školními psychology a pedagogy základních škol zjišťuji, jaké jsou jejich postoje ke kyberšikaně, zda mají s tímto problémem osobní zkušenosti a jak případně tento problém řeší. Další otázkou je, jaké jsou jejich metody prevence a jak připravují žáky na možná nebezpečí plynoucí z používání internetu. V těchto oblastech také uvádím rozdíly vyplývající z rozhovorů uskutečněných na základních školách v Praze a Uherském Hradišti.

Celá bakalářská práce je vypracována z hlediska kyberantropologie, jenž je součástí sociální antropologie zabývající se vztahem člověka a počítačových technologií, jeho vlivem na lidskou kulturu a společnost ([researchgate.net](https://www.researchgate.net)).

Teoretická část

1. Definice kyberprostoru

Kyberšikana, jinými slovy kybernetická šikana, je formou šikany probíhající v kyberprostoru, proto je důležité nejdříve vysvětlit, co to kyberprostor vlastně je.

Kyberprostor, anglicky cyberspace, lze jednoduše popsat jako virtuální svět, který je vytvářen pomocí moderních technologií a existující paralelně se světem reálným. Těmito technologiemi se myslí například počítače a telekomunikační sítě. Přesněji lze ale kyberprostor popsat jako elektronické médium, které je užíváno za účelem vytvoření globální počítačové sítě k usnadnění komunikace (techopedia.com).

Kyberprostor existuje díky kybernetické infrastruktuře, která má dvě části, hardwarovou a softwarovou. Do hardwarové části můžeme zařadit velké i uživatelské počítače čili PC, notebooky, nebo tablety a také telefony, přenosové sítě, servery, routery apod. Díky těmto prostředkům je kyberprostor zaplňován daty, která se dají nazvat jako virtuální projekce člověka. Do světa kyberprostoru čili do online sféry se tedy dostáváme v momentě, kdy se připojíme na nějakou internetovou síť.

Pojmem kyberprostor se již zabývalo mnoho autorů (např. níže zmíněný Gibson, 1992; Barlow, 1996 nebo Lévy, 2001; z českých autorů pak například Macek, 2003 nebo Jirovský, 2007). Žádná definice kyberprostoru nemůže obsáhnout jeho veškeré charakteristiky, ale spojení několika pohledů na tento pojem nám může pomoci jej lépe pochopit. Úplně poprvé byl termín kyberprostor použit v románu *Neuromancer* Williama Gibsona (1992), kde byl popsán jako „*konsenzuální halucinace prožívaná denně miliardami legitimních operátorů, v každém národě, dětmi, které se učí matematickým pojmům... grafické zobrazení dat abstrahovaných z paměti každého počítače v lidské společnosti. Nepředstavitelná komplexita. Linie světla rozprostírající se v neprostoru myslí, klastry a konstelace dat. Jako světla velkoměsta, vzdalující se...*“. Toto pojetí bylo ovšem pouze literární a jeho představa byla poněkud utopistická. Na Gibsonovo pojetí kyberprostoru navázal spoluzakladatel Electronic Frontier Foundation Johny Perry Barlow, který termín kyberprostor začal používat ve spojení s počítačovými sítěmi. Barlow na kyberprostor nahlížel jako na symbolický prostor zprostředkované komunikace, v němž jeho komplexnost závisela na složitosti použité technologie (Macek, 2003 citováno podle Vašutová a kol., 2010). Dalším, kdo se zabýval

pojmem kyberprostor, je antropolog David Hakken. Svou teorií navázal na Barlowa, ale jeho pohled byl spíše sociálně-antropologický. Kyberprostor označuje termínem „*sociální aréna*“, v níž jako aktéři vystupují všichni, kdo k interakci s ostatními lidmi využívají pokročilé informační technologie (Vašutová a kol., 2010, s.14). Také Kuehl (2009, s.25) poukazuje na velmi užitečnou definici kyberprostoru, která byla nabídnuta v roce 2003 Národní strategií pro zabezpečení kyberprostoru, která jej popsala jako „*nervový systém – řídicí systém země...skládající se ze stovek tisíců propojených počítačů, serverů, routerů, vypínačů a optických kabelů, které umožňují našim hlavním infrastrukturám fungovat.*“ Kuehl (2009, s.28) zároveň také uvádí vlastní definici kyberprostoru, která by měla obsahovat všechny jeho stěžejní funkce a znaky a zní takto: „*Kyberprostor je globální doménou v informačním prostředí, jehož výrazný a speciální charakter je určen užitím elektroniky a elektromagnetického spektra k vytváření, skladování, upravování, výměnám a využívání informací prostřednictvím vzájemně propojených sítí užívajících informačně komunikačních technologií.*“ Další detailní definici kyberprostoru přináší Ottis a Lorents (2010, s.2), kteří jej popisují jako „*časově závislý soubor vzájemně propojených systémů a lidských uživatelů, kteří se s těmito systémy vzájemně ovlivňují. Propojenými informačními systémy máme na mysli informace, hardware, software a média, která je spojují. Kyberprostor je umělý prostor vytvořený lidmi pro lidský účel. Bez lidských uživatelů by kyberprostor stagnoval, upadl by do havarijního stavu a nakonec by přestal existovat. Lidé zůstávají nedílnou částí kyberprostoru, dokud se neobjeví něco jiného, co by se dokázalo postarat o údržbu a vývoj kyberinfrastruktury a obsahu.*“

Mnozí autoři (např. Bastl a Gruberová, 2013; Soukup, 2013; Suler, 2006 nebo výše zmínění Ottis a Lorents, 2010) popisující kyberprostor kladou důraz na jeho lidskou složku, která je od něj neodmyslitelná, jelikož v kyberprostoru využíváme a vytváříme digitální data, která pohání mnohá odvětví lidského života. John Suler (2006) o kyberprostoru hovoří jako o psychologickém prostoru, který lidem slouží jako přechodný prostor mezi sebou samým a online JÁ, můžeme tedy hovořit o jakémsi rozšíření vlastní mysli. Každý z nás se jistě, ať už ze své strany nebo strany někoho jiného, setkal s tím, že v online světě není vždy vše tak, jak je prezentováno. Nicméně je zjevné, že náš život je od kyberprostoru neodlučitelný, a proto by se lidé měli naučit, jak se v něm správně a bezpečně pohybovat a chovat. Když se totiž pohybujeme v kyberprostoru, naše vnímání sebe sama i vnímání ostatních lidí se může změnit (Hulanová, 2012).

1.1. Médium jako součást kyberprostoru

S pojmem médium se můžeme setkat v mnoha odvětvích, od fyziky, biologie až k teorii sociální komunikace. Samotný termín médium pak označuje nějaký prostředek nebo prostředníka, je tedy nástrojem zprostředkování. Média, která zprostředkovávají sociální komunikaci neboli jsou prostředníkem nějakého sdělení, nazvali Jiráček a Köpplová (2003) médii komunikačními.

V základu se komunikační média dělí na primární a sekundární. Za primární komunikační médium lze považovat i samotný jazyk, jelikož i jeho prostřednictvím předáváme někomu určité sdělení. Takto můžeme dále označit velké množství prostředků. Jsou jimi například televize, rádio, tisk, ale i mnoho dalších, bez nichž by dnešní komunikace vypadala jinak. Sekundárními komunikačními médii nazýváme ta média, která nám umožňují přenos dat v co nejkratším čase, co nejvíce lidem, na velké vzdálenosti a která jsou schopná být uchována co nejdéle (Jiráček, Köpplová, 2003). Typickým příkladem sekundárních komunikačních médií je telefon nebo počítačové komunikační síť.

Média se dají dále rozdělit do tří základních skupin a to: *média tištěná*, *média s vysílaným signálem* a *nová média* (Vašutová a kol., 2010, s.12). Hovoříme samozřejmě o specifické podobě médií, která má pro nás v tomto ohledu vlastní význam. Pro vymezení kyberprostoru je pro nás nejdůležitější skupina nových médií, jinak nazývaná digitální síťová média, do nichž se řadí právě internet, sociální síť apod. Takto je tento typ médií nazýván, jelikož je založen na počítačových sítích. Důležitou vlastností nových médií je systém dvojí reprezentace, jenž představuje na jedné straně srozumitelná sdělení, která dokážeme rozeznat a na straně druhé sdělení zakódovaná, k jejichž dekodování potřebujeme právě počítač. Nová média souvisí s kyberprostorem tak, že právě ona jsou v tomto komunikačním prostředí využívána (Vašutová a kol., 2010).

1.2. Kyberkultura

Druhý pojem související s kyberprostorem je kyberkultura. Pierre Lévy (2001, s.15) definoval kyberkulturu jako „*soubor technik (materiálních a intelektuálních), praktických zvyklostí, postojů, způsobů uvažování a hodnot, které se rozvíjejí ve vzájemné vazbě s růstem kyberprostoru.*“ Šmahaj (2014, s.13) uvádí, že se „*jedná o existenci a sdílení globálního prostoru, který se vymezuje nad rámeček národních kultur.*“ Jako kyberkulturu můžeme také chápat určitou mezigenerační propast, k níž dochází, když jsou mladí lidé mnohem lépe orientováni ve světě komunikačních technologií (viz. níže, pojem „*digitální domorodci*“). Jak uvádí Šmahaj, není jednoduché vymezit pojem kyberkultury. Můžeme ovšem popsat některé její charakteristiky. Například můžeme hovořit o odlišnosti kyberkultury a jiných předchozích kulturních forem, rychlosti samotné transformace kyberkultury, virtualizaci informací atd. (Šmahaj, 2014).

1.3. Digitální generace

Dle Šmahaje (2014) vzájemným prolínáním kyberprostoru a reálného světa dochází ke změně člověka i celé společnosti. Dokáže si někdo z nás v dnešní době představit život bez počítače nebo mobilního telefonu? Pro většinu lidí se dnes staly technologie neodmyslitelnou součástí každodenního života. Naše práce, studium i komunikace by bez těchto technologií byly zajisté velmi ztíženy. Technologie jsou pro nás na jedné straně ulehčením, ale na straně druhé jejich nezodpovědným využíváním dochází k mnoha problémům. Jelikož děti v dnešní době vyrůstají obklopeni nejmodernějšími technologiemi, mohou se často dostat do potíží. Děti nejsou totiž ve využívání technologií příliš obezřetné, pokud je někdo nenaučí a nevysvětlí jim, jak se v kyberprostoru chovat bezpečně a zodpovědně.

Šmahaj (2014) generaci dětí narozených po roce 1994 označuje jako „*digital natives*“, tedy „*digitální domorodci*“, čímž rozumí děti, které se již narodily do světa komunikačních technologií a využívají je již od dětství. Pojem „*digital natives*“ poprvé použil Marc Prensky (marcprensky.com), který pozoroval velkou propast mezi svou generací a generací jeho studentů způsobenou obrovským rozmachem technologií. Jako opak pojmu „*digital natives*“, jímž nazývá generaci svých studentů narozenou do digitální doby, používá pro svou generaci, fascinovanou novými technologiemi, výraz „*digital immigrants*“.

2. Kyberšikana

2.1. Definice kyberšikany

Kyberšikana, tedy kybernetická nebo elektronická šikana, je šikana páchaná prostřednictvím informačně komunikačních technologií (dále ICT, zkr. anglicky), jímž se věnuji v následující kapitole. Technologie nám umožňují zefektivnění a zjednodušení našeho života. Zprostředkovávají nám například velmi rychlou komunikaci a vyhledávání nejrůznějších informací, ale mohou také přinášet mnohá rizika, jako právě kyberšikanu. Jedná se o činnost, v níž jsou zneužívány ICT se záměrem někomu ublížit, poškodit ho. Kyberšikana je tedy jakousi formou tradiční šikany, jen uskutečňována za pomoci technologií, může se ale s tradiční šikanou prolínat. Kyberšikana často na tradiční šikanu navazuje, proto oběti kyberšikany byly v mnoha případech dříve (ale i zároveň) obětmi šikany tradiční.

Není přesně jasné, kdo jako první použil termín kyberšikana, ovšem nejčastěji se setkáváme s názorem, že tím člověkem byl Bill Belsey v roce 2005 (citováno podle Shariff, 2008, s.29), který ji charakterizuje jako *„úmyslné, opakované a nepřátelské chování ze strany jednotlivce nebo skupiny za účelem ublížit ostatním a zároveň zahrnuje využití informačních a komunikačních technologií (např. e-mail, mobilní telefon a pager, IM, vytvoření hanlivých osobních webových stránek).“* V České republice se s tímto problémem častěji setkáváme teprve v období posledních deseti let. Nelze samozřejmě s jistotou říci, že se tento jev neobjevil již dříve, ovšem první výzkumy na toto téma byly v ČR uskutečněny a publikovány až mezi lety 2009-2010 (Rogers, 2011).

Dle Metodického pokynu MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (2013) se za ovšem kyberšikanu nepovažuje *„oprávněná kritika na internetu bez zlého úmyslu, bez nadávek a ponižování. Jako kyberšikanu také neoznačujeme vzájemné internetové psychické násilí a ani věcný konflikt (i opakovaný) mezi rovnocennými partnery.“*

2.2. Zkušenosti s kyberšikanou – výzkumy

Pro lepší znázornění problematiky kyberšikanou, uvádím zde několik výzkumů z minulých let zabývajících se zkušenostmi dětí s tímto fenoménem.

Američtí vědci Hinduja a Patchin se již několik let věnují problematice kyberšikanou a na toto téma uskutečnili již mnoho výzkumů. V Cyberbullying Research Center, jímž jsou zakladateli, sbírají data od roku 2002. Za tuto dobu uskutečnili dvanáct specifických projektů, v nichž pracovali s více než 15 000 studenty z amerických základních a středních škol. Z těchto výzkumů vyplývá, že se fenomén kyberšikanou v průběhu let velmi proměňuje. V letech 2007-2016 se z tohoto vzorku stalo obětí kyberšikanou v průměru 27,9 % dětí. V roce 2007 se obětí stalo 18,8 % dětí, zatímco například v roce 2014 se číslo dětských obětí kyberšikanou vyšplhalo na 34,6 % (cyberbullying.org). Proměnlivý je počet jak obětí, tak také agresorů kyberšikanou. Ve výše zmíněných výzkumech byl také sledován měnící se počet agresorů. Ve stejném časovém rozmezí se agresorem kyberšikanou stalo 15,8 % dětí. Nejvyšší procento agresorů bylo zjištěno v roce 2010, kdy dosahovalo míry 19,4 % agresorů kyberšikanou, zatímco o rok dříve činilo pouhých 11,5 % (cyberbullying.org).

Z projektu EU Kids Online (2010) se dovídáme, že 21 % dětí z Velké Británie a 19 % dětí z celé Evropy se stalo obětí kyberšikanou.

Další výzkumy, které stojí za zmínku, byly uskutečněny ve Velké Británii charitou Diana Award, z nichž vyplývá, že odhadem 5,43 milionů mladých lidí ve Velké Británii má nějakou zkušenost s kyberšikanou, z nichž 1,26 milionu je extrémně kyberšikaně vystaveno denně. Procentuálně má s kyberšikanou zkušenost 38 % dětí, ať už jako oběť nebo svědek (cyberbullyingpro.com).

V roce 2012 proběhl v Evropě výzkum závislostního chování dětí, který se mimo jiné zabýval také kyberšikanou (Tsitsika, Janikian, Mavromati, Tzavela, & Consortium, 2012 citováno podle Kopecký a kol., 2015). Výzkumníci zde pracovali s více než 13 000 dětmi ze 7 evropských zemí (Německo, Nizozemí, Polsko, Rumunsko, Španělsko, Řecko a Island). Z tohoto vzorku poté vyplynulo, že zkušenosti s kyberšikanou má 21 % dětí.

Na Slovensku se kyberšikanou zabývali další výzkumníci, kteří upozorňují na vysoký nárůst počtu obětí, který činí až 38,7 % slovenských dětí (Čechová & Hlistová, 2009; Kováčová, 2012 citováno podle Kopecký a kol., 2015).

V České republice se problematice kyberšikany věnuje například projekt E-Bezpečí, který v roce 2009 provedl výzkum na vzorku 1925 dětí ze základních a středních škol, něhož vyplynulo, že z tohoto vzorku se obětí kyberšikany stala téměř polovina respondentů, konkrétněji 46,8 % (e-bezpeci.cz).

2.3. Tradiční šikana vs. Kyberšikana

Abychom správně porozuměli pojmu kyberšikana, je důležité vysvětlit termín, ze kterého kyberšikana vychází, a tím je šikana tradiční. Nejčastěji uváděná definice šikany pochází od odborníka na tuto problematiku Dana Olweuse (citováno podle Černá a kol., 2013, s.19), jež ji charakterizuje třemi hlavními kritérii:

1. *„jedná se o agresivní, úmyslné jednání,*
2. *toto jednání je opakované,*
3. *mezi obětí a agresorem panuje mocenská nerovnováha, kdy se oběť nemůže snadno bránit.“*

Dalším charakteristickým rysem šikany je, že probíhá v prostředích, která jen těžko můžeme opustit, zejména je tím myšleno pracovní a školní prostředí. Kitliňská (2007 citováno podle Vašutová a kol., 2010, s.54-55) uvádí základní charakteristiky šikany, které se částečně shodují s Olweusovými a jsou jimi *„záměrnost, trvání v čase, asymetrie síly a následky“*. Šikana je vždy úmyslným činem, v němž pachatel záměrně poškozuje svou oběť, zároveň se také jedná především o opakující se nebo dlouhotrvající čin. U agresora a oběti jsou patrné rozdílné síly. Těmito rozdílnými silami můžeme chápat síly fyzické i sociální. Následky tradiční šikany je myšlená postupná bezmoc se útoku bránit, které mohou mít zejména velké psychické důsledky (Kitliňská, 2007 citováno podle Vašutová a kol., 2010).

Na to, zda k šikaně nebo kyberšikaně dojde, má vliv pozice a sociální role aktérů, procesy ve skupinách vrstevníků, normy ve skupině a její struktura (Salmivalli, 2010 citováno podle Ševčíková a kol., 2014).

Šikana může probíhat na dvou úrovních. Jedná se o šikanu fyzickou a psychickou. Podle charakteru útoku se pak šikana dále dělí na přímou a nepřímou agresi. Přímou agresi se myslí zejména fyzické napadání, ničení majetku oběti, vyhrožování nebo zesměšňování. Za nepřímou agresi je pak považován čin, kde mezi agresorem a obětí nedochází k přímému styku. Jedná se především o šíření pomluv, vyloučení z kolektivu apod. Do této kategorie spadá právě i

kyberšikana (Černá a kol., 2013). Další rozlišení tradiční šikany podává Willard (2007 citováno podle Vašutová a kol., 2010), který ji dělí na fyzickou, slovní a psychickou.

2.4. Srovnání tradiční šikany a kyberšikany

Nová láhev, ale staré víno. (Li, 2007)

Mezi tradiční šikanou a kyberšikanou existuje jasná spojitost. Nebylo tomu tak vždy. Dříve se na kyberšikanu pohlíželo jako na samostatný jev, který je pouhým důsledkem negativního vlivu technologií. Dnes už je od tohoto názoru upuštěno a kyberšikana je brána jako rozšíření šikany tradiční. Kyberšikana je také charakterizována jako šikana, která se přesunula do kyberprostoru (Černá a kol., 2013). Samozřejmý je také předpoklad, že oběť tradiční šikany se stává zároveň obětí kyberšikany. V roce 2007 byl proveden výzkum, jehož výsledkem bylo, že čtvrtina z celkem 54 % obětí tradiční šikany se stala také obětí kyberšikany (Li, 2007 citováno podle Vašutová a kol., 2010).

Mezi kyberšikanou a tradiční šikanou jsou ovšem patrné i mnohé rozdíly. Tradiční šikana probíhá tváří v tvář, zatímco kyberšikana se vyznačuje vysokou anonymitou díky použití ICT. V tradiční šikaně tedy pachatele známe osobně. Dalším z rozdílů je místo, kde tyto jevy probíhají. S tradiční šikanou se setkáváme nejčastěji v blízkém okolí čili ve školním nebo pracovním prostředí. Kyberšikana má na druhé straně obrovský rozsah právě díky internetu, kdy je velikost publika nesčetněkrát větší. S těmito charakteristikami souvisí také čas, kdy k těmto činům dochází. K šikaně dochází pouze v daném prostředí, ve kterém se oběť a agresor pohybují, kyberšikana může být páchána 24 hodin denně. Rozdílné jsou v těchto jevech také postavy agresora a oběti. Zatímco u tradiční šikany pozorujeme agresora s nejčastěji fyzickou převahou, u kyberšikany to může být kdokoliv, kdo umí používat ICT. U oběti tradiční šikany je jasná fyzická nebo sociální slabost oproti agresorovi, u kyberšikany jí může být opět kdokoliv.

Popsání rozdílů mezi těmito fenomény nemá poukázat na to, zda je jeden závažnější než druhý. Jak jsem již výše zmínila, kyberšikana je formou šikany, proto by měla být oběma těmito fenoménům věnována velká pozornost, ať už ze strany rodičů, učitelů a celkově společnosti.

2.5. Charakteristické rysy kyberšikany

Když jsme vymezili pojem tradiční šikana a poukázali na společné a odlišené rysy s kyberšikanou, je na čase popsat základní specifické rysy kyberšikany. Jelikož je kyberšikana úzce spjata s šikanou tradiční, sdílí také některé její základní rysy, jejichž charakter se proměňuje, protože vše probíhá v kyberprostoru. Základními rysy kyberšikany jsou podle Vágnerové (2009 citováno podle Hulanová, 2012) odlišnost agresora i oběti, nejedná se o přímé fyzické násilí, nemožnost úniku, opakování činu a velikost publika.

U kyberšikany nemusí být agresor vůbec fyzicky nebo sociálně silný, stačí, když alespoň trochu rozumí ICT. Podobně je to u oběti. Stejně jako agresorem, může se i obětí stát prakticky kdokoliv, kdo vlastní nějakou technologii. Větší riziko stát se obětí hrozí, jestliže se dotyčná osoba pohybuje často v kyberprostoru. Na rozdíl od tradiční šikany, neexistuje u kyberšikany žádná šance jí uniknout, protože útok může probíhat naprosto kdykoliv. V případě kyberšikany můžeme hovořit o neustálém opakování jevu. Jakmile se někdo stane obětí kyberšikany a je o něm na internetu cokoli napsáno nebo natočeno, může se stát, že tento materiál bude oběť sledovat stále dokola, a tak si bude čin neustále připomínat. Jelikož je kyberšikana formou tradiční šikany páchána s pomocí ICT a především figuruje v on-line světě, šíře jejího publika může být nezměrná (Vágnerová, 2009 citováno podle Hulanová, 2012).

Černá (2013, s.21) ve své knize uvádí pět základních prvků kyberšikany: *„děje se prostřednictvím elektronických médií, opakovanost, záměrnost agresivního aktu ze strany útočnicka, mocenská nerovnováha a vnímání obětí tohoto jednání jako nepříjemné a ubližující.“*

Opakovanost můžeme chápat z více hledisek. Nemusí pocházet zpravidla pouze ze strany agresora, ale také ze strany publika. Agresor sice může například na stránku Facebooku sdílet nějakou urážlivou nebo ponižující fotografii nebo dokonce jen komentář, ale je to publikum, kdo tyto fotky, videa, komentáře šíří dál mezi sebou a různými způsoby je komentují. Samotné kliknutí na „to se mi líbí“ na stránce Facebooku může být považováno za opakovanost (Černá, 2013).

Mocenskou nerovnováhou se u kyberšikany myslí něco poněkud jiného, než je tomu u šikany tradiční. V tomto případě může být dokonce agresor fyzicky méně zdatný než oběť, to ovšem nehraje žádnou roli. Zde se jedná především o problém zabránění agresorovi v přístupu k oběti, na což může být někdy pohlíženo jako na nemožné. Jelikož se velká většina dětí a dospívajících pohybuje téměř neustále v kyberprostoru, je velice pravděpodobné, že si agresor k oběti najde cestu. Můžeme sice agresorův účet nahlásit, aby byl jeho účet zablokován, on si ale může založit

účet nový a situace se může snadno opakovat. Za nerovnováhu se považuje také to, že v kyberšikaně oběť nemusí agresora vůbec znát, jelikož je zde vysoká míra anonymity, což také ztěžuje schopnost se proti útoku bránit (Ševčíková a kol., 2014).

Záměrnost činu a jeho vnímání jako ubližujícího je stejné u tradiční šikany i kyberšikany. Jestliže jednání agresora nevzbuzuje nepříjemný nebo ubližující dojem, nemluvíme pak o kyberšikaně, ale o pouhém škádlení například mezi kamarády nebo spolužáky (Černá, 2013).

2.6. Aktéři kyberšikany

Mezi aktéry šikany patří agresor, oběť a publikum neboli přihlížející. Jak jsem již uvedla výše, povahy aktérů v kyberšikaně jsou odlišné od povahy těchto pozic v tradiční šikaně.

O kyberšikaně, stejně jako o tradiční šikaně, se hovoří jako o skupinovém jevu, k němuž dochází, když vztahy v této skupině nefungují. To může být zapříčiněno tím, že se děti při příchodu do nového kolektivu v něm snaží získat určitou pozici, roli. Spousta dětí přece touží být oblíbenými. Když se to ale někomu nedaří, je vyčleňován z kolektivu, může se poté uchýlit k prostředkům, kterými se dobrého postavení ve skupině snaží docílit. Mezi ně může patřit i šikana a kyberšikana (Salmivalli, 2010 citováno podle Ševčíková, 2014). Důvodů vzniku šikany i kyberšikany může být mnoho, čemuž se věnují níže v charakteristikách agresora.

Nyní se budu věnovat charakteristickým rysům aktérů kyberšikany.

2.6.1. Oběť

Je velice pravděpodobné, že jestliže se někdo stane obětí tradiční šikany, stane se také obětí kyberšikany. Přesto to není pravidlem a obětí kyberšikany se může stát prakticky kdokoliv.

Neexistují přesné charakteristické rysy oběti kyberšikany, přesto u obětí kyberšikany můžeme pozorovat typické osobnostní charakteristiky, které mohou být pro agresora „atraktivní“. Těmito rysy může být například plachost, nejistota, stydlivost, ale i fyzické rysy, jako barva pleti nebo vlasů (Katzner, Fetchenhauer, Belschak, Raskauskas, Stoltz, 2009 citováno podle Ševčíková a kol., 2014). Dalším rysem oběti kyberšikany může být i agresivní nebo problémové chování, což je charakteristikou typu oběti nazvaného „*agresor, který se sám stává obětí*“ (Černá a kol., 2013, s.62).

V kyberšikaně se můžeme setkat se čtyřmi typy obětí, z nichž dva jsou typické i pro tradiční šikanu. Prvním společným typem je pasivní oběť, pro níž je charakteristická fyzická slabost nebo nejisté, nesebevědomé chování. Druhý typ oběti společný pro kyberšikanu a tradiční šikanu je oběť-provokatér, pro níž je charakteristický nějaký povahový rys, který v agresorovi vyvolává nepřátelské chování (Ševčíková a kol., 2014).

K těmto dvěma společným typům oběti se přidávají v kyberšikaně další dva, a těmi je výše zmíněný „*agresor, který se sám stává obětí a ti, kteří mají ve skupině dobré postavení, ale v on-line světě ztrácejí nejistotu a stávají se zranitelnými*“ (Ševčíková a kol., 2014, s.131).

Typem oběti, již se se stává sám agresor, je takovým typem, v němž dochází k situaci, kdy se agresorova oběť mstí nebo se agresorovo chování stává terčem odporu ze strany dalších lidí (Černá a kol., 2013).

K oběti, která se stává zranitelnou teprve v on-line světě, získává agresor snadný přístup přes mobilní telefon nebo sociální síť, na něž oběť umístila své osobní informace, které mohou být pro agresora snadno zneužitelné (Černá a kol., 2013). Dle Vašutové a kol. (2010) je pravděpodobné, že se obětí kyberšikany stane člověk, který se v on-line světě nechová zodpovědně, tzn., že uveřejňuje své osobní informace a fotografie. Často se tedy oběti stává jedinec, jehož používání a chápání ICT je nižší než u agresora.

Willard (2007 citováno podle Vašutová, 2010) v této knize uvádí, že se terčem kyberšikany stávají lidé, kteří se od agresora liší náboženstvím nebo rasou nebo sexuální orientací. Dle uskutečněných výzkumů se také častěji stávají oběťmi kyberšikany dívky (Hinduja, Patchin, 2007 citováno podle Vašutová a kol., 2010).

Jelikož se jedná o závažný problém, je důležité popsat, jaké může mít jeho páchaní emocionální dopady na oběť. Nejčastěji se setkáváme se sociálními problémy, problémy v chování, nízké sebevědomí a sebehodnocení, osamělost, vztek, nervozita, smutek nebo deprese. Děti mohou cítit nejistotu, odmítají chodit do školy a můžeme také pozorovat častější onemocnění u obětí kyberšikany (Hinduja, Patchin citováno podle Šmahaj, 2014). Objevilo se také několik případů kyberšikany s fatálními následky čili případy, které skončily sebevraždou oběti. Hinduja a Patchin (2010 citováno podle Šmahaj, 2014) také uvádějí, že až 8 % obětí kyberšikany pomyslelo na sebevraždu. Ze studie Priceové a Dalgleishe (2010 citováno podle Šmahaj, 2014) vyplývá, že 2 % obětí kyberšikany reagují na tento čin sebepoškozováním.

2.6.2. Agresor

Dalším z aktérů kyberšikany je agresor neboli pachatel. Stejně jako u oběti kyberšikany, není ani u agresora snadné popsat jeho charakteristické rysy. Můžeme se domnívat, že agresor se vyznačuje svým problémovým chováním. Tyto děti mají problémy ve škole, jejich prospěch není dobrý a mají sklony k častějšímu kouření a pití alkoholu (Campfield, 2006; Sourander a kol., 2010 citováno podle Černá a kol., 2013). Takovéto rysy ovšem nejsou typické vždy. Agresorem může být i jedinec, jehož školní prospěch je výborný, má dobré vztahy v kolektivu a je inteligentní. Právě inteligentní převahu může často využívat k manipulaci druhých (Ševčíková a kol., 2014). Pozorovat také můžeme agresory, kteří jsou fyzicky či sociálně slabší. Právě kyberprostor a jeho anonymita mají za následek ztrátu zábrán u agresorů a dodává jim sebevědomí k páčání takovýchto činů (Vašutová a kol., 2010). Anonymita kyberprostoru také snižuje empatii agresora s obětí. U tradiční šikany existuje určitá šance, že se agresor vcítí do situace oběti a s činem přestane. To u kyberšikany neplatí. Heirman a Walrave (2008 citováno podle Černá a kol., 2013, s.65) tento jev popisují jako „*efekt kokpitu*“, v němž stejně jako letci, kteří shazují z letadel bomby na města a vesnice a nevidí už jaký měl jejich čin dopad, koho zranili, komu ublížili, a proto je u nich těžké se setkat i nějakým pocitem viny. Nevidí totiž následky svých činů.

Kavalír (2009, s.19-21) rozlišuje 4 typy agresorů v kyberšikaně. Jsou jimi: „*Pomstychtivý andílek*“, „*Bažící po moci*“, „*Sprosté holky*“ a „*Neúmyslný kyberagresor*“. U každého z těchto typů agresorů pozorujeme rozdílné styly útoků a také motivaci.

„*Pomstychtivý agresor*“ je takovým typem agresora, který v sobě agresora vůbec nevidí. Považuje se za nápravce zla. Tento agresor často páchá kyberšikanu z toho důvodu, že chce chránit šikanovaného kamaráda, a proto tento čin oplácí nebo může cítit zlost za něco, co učinila jeho oběť. Tito agresori se určitým způsobem mstí za učiněné bezpráví. Nedochozí jim ale, že se chovají ještě hůře než ti, kterým se mstí, a proto je důležité, aby sami sebe začali vnímat jako agresory, a ne jako dobré mstitele.

„*Bažící po moci*“ je typ agresora, který je považován za nejnebezpečnějšího ze všech typů agresorů. Tento jedinec touží po uznání druhých a snaží se ukazovat svou převahu a sílu tím, že v druhých probouzí strach. Tento typ se rád předvádí, a proto je pro něj důležité, aby u jeho činů bylo přítomno publikum. Není moc překvapivé, že tento agresor bývá často sám obětí tradiční šikany a díky své touze po uznání si velmi zřídka uvědomuje závažnost svých činů.

„*Sprostý holky*“ jsou stejně jako u agresorů předchozího typu jedinci, nejčastěji dívky, toužící po pozornosti. Tyto dívky páchají kyberšikanu nejčastěji z toho důvodu, že se cítí znuděně, vyhledávají, jak by se zabavily. „Sprosté holky“ obvykle jednají ve skupině. Typickým činem je výsměch jiným děvčatům nebo i chlapcům. Tyto dívky mají rády pozornost druhých, proto ke svým činům také vyhledávají publikum, aby všichni věděli, kdo jsou a čeho jsou schopné. U tohoto typu agresorů je charakteristický konec aktivity, když už pro ně dál nepřináší zábavu.

Posledním typem agresorů je „*Neúmyslný kyberagresor*“. Je pro něj typické, že se za agresora nepovažuje, dokonce by ho to ani nenapadlo. Tito jedinci ví, že v kyberprostoru si mohou hrát na něco, čím nejsou, a proto si na ostatní více dovolují. V jejich odpovědích je cítit frustrace a zlost, protože často reagují na něco, co na internetu viděli nebo na něco, co jim bylo posláno někým jiným. Často se chovají agresivně i z legrace, zejména ke svým přátelům, kteří ale mají problém rozpoznat, co je a není vtip.

2.6.3. Publikum

Posledním z aktérů kyberšikany je publikum čili přihlížející. U tradiční šikany se publikum považuje za lidi v nejbližším okolí konání činu. U kyberšikany může být mnohonásobně větší. Jelikož jsou k ní využívány ICT, může se stát publikem bez problému téměř celý svět. Publikum kyberšikany se může stát zároveň jejími agresory, a to díky sdílení a přeposílání urážlivých obsahů dalším lidem. S opakovaností tohoto činu přibývají stále noví pasivní členové publika, a tím pádem i aktivní agresori (Vašutová a kol., 2010).

Již dříve jsem uvedla, že publikum hraje významnou roli v tom, zda ke kyberšikaně dojde nebo jak se bude vyvíjet. Jestliže publikum otevřeně proti kyberšikaně vystoupí, může tak docílit jejího ukončení. Takovýchto jedinců je ovšem menšina, většina z nich se raději drží stranou a nic nepodniká. Jejich nečinnost tedy nepřímo podporuje agresora v dalším pokračování a toto chování se pak stává přijatelnou formou (Ševčíková a kol., 2014; Černá a kol., 2013).

Publikum může být rozděleno do skupin podle jejich postojů a jednání při kyberšikaně (Olweus, 1993 citováno podle Ševčíková a kol., 2014, s.133). Dělí tedy publikum do šesti skupin.

1. *„Následovníci agresora, kteří jej sami aktivně podporují;*
2. *ti, kdo agresora otevřeně podporují, ale sami oběti neublíží;*
3. *ti, kdo agresora podporují, ovšem ne otevřeně a jsou pasivní;*
4. *nezúčastnění pozorovatelé;*
5. *ti, kdo jsou na straně oběti, ale ne otevřeně a aktivně se neprojevují;*
6. *ti, kdo se oběti snaží otevřeně pomoci.“*

2.6.4. Oběť/agresor (bully-victim)

Nyní krátce popíši překrývající se roli oběti a agresora kyberšikany.

Jestliže se jedinec stane obětí tradiční šikany, je pravděpodobné, že se agresorovi bude chtít nějakým způsobem pomstít. A jelikož dnes máme tak snadný přístup k ICT, využije oběť právě jich (Černá a kol., 2013). V kyberprostoru, pro nějž je charakteristická anonymita, není anonymní pomsta nic obtížného. Oběť může o agresorovi zjistit nějaké osobní informace, vyfotit jej v trapné nebo nepříjemné situaci či si o něm cokoli vymyslet a rozeslat to všem svým známým, kteří se to mohou šířit dál. Dalším takovým příkladem je oběť, která svou nepříjemnou zkušenost přenáší na někoho jiného (ne agresora), čímž se snaží se s touto zkušeností vyrovnat nebo se jen potřebuje někomu pomstít a nezáleží na tom, komu (Černá a kol., 2013).

2.7. Nástroje kyberšikany

Stálý technologický rozvoj s sebou přináší zjednodušení našeho života, na druhé straně nám jej může řádně zkomplikovat. Jednou z těchto možných komplikací je kyberšikana. Jak už jsem uvedla dříve, kyberšikana je forma šikany probíhající prostřednictvím ICT. Dnešní doba tedy páchání kyberšikany v mnoha ohledech velmi zjednodušuje. Ke kyberšikaně nejčastěji dochází prostřednictvím mobilních telefonů a počítačů, které jsou připojeny na internet. Díky technologickému rozvoji se rozmohla výroba a používání nejmodernějších komunikačních technologií, jako jsou například tablety, notebooky, smartphony („chytré telefony“), a tím poskytl kyberšikaně další, rozmanitější nástroje.

Nástroje využívané ke kyberšikaně můžeme v základu rozdělit do dvou skupin. První skupinou je využívání mobilních telefonů a druhou využívání internetu.

Agresor využívající ke kyberšikaně mobilní telefon může svou oběť obtěžovat různými způsoby. Často se jedná o neustálé prozvánění, s nímž se setkalo 26,36 % dětí (Burdová, Traxler, 2014, s.9). Další formou mohou být zastrašující nebo ubližující telefonáty. Ovšem dle výzkumu Kopeckého a kol. (2015) je nejvíce využívanou formou kyberšikana prostřednictvím sociálních sítí a na druhém místě prostřednictvím mobilních telefonů, kdy agresor zasílá SMS čili krátké textové zprávy, kterými může oběť naprosto zahltit.

V tabulce níže Kopecký popisuje nejvíce využívané nástroje kyberšikany.

Tabulka č.1

Sociální síť	48,84 %
SMS	26,37 %
Veřejný chat	21,83 %
Neveřejný chat	21,70 %
Jiná služba	8,99 %
E-mail	7,07 %
Blog	4,08 %

(Kopecký a kol., 2015, s.58)

(*n*=10118)

Dalším způsobem, jakým agresor může oběť obtěžovat, je natáčení videí nebo pořizování fotek a následné umístění těchto obsahů na internet nebo rozesílání mezi další jedince (Šmahaj, 2014; Rogers, 2011).

Nyní se podíváme na nástroje kyberšikany založené na využití internetu.

Jedním z takovýchto základních prostředků ke kyberšikaně je e-mail. E-mail slouží jako jeden z nejpoužívanějších způsobů on-line komunikace. Díky tomu se také stává častým nástrojem kyberšikany. Autoři Hinduja a Patchin (2009 citováno podle Vašutová a kol., 2010) k e-mailu poznamenávají, že se jedná o jeden z nejstarších nástrojů kyberšikany. Vytvořit e-mailový účet není nic složitého. Agresor tak může vytvořit několik takových účtů a skrz ně obtěžovat oběti nebo nabouráním do jejich účtu získat přístup k jejich osobním údajům a ty posléze zneužít. Tyto účty navíc agresorovi zaručují vysokou míru anonymity, takže je nsnadné, agresora odhalit bez profesionální pomoci (Černá a kol, 2013). Závažnost kyberšikany, spojené s e-maily

je ta, že prakticky jediným kliknutím myši může agresor rozeslat zprávu velkému množství lidí (Šmahaj, 2014).

Další z forem on-line komunikace zneužitelné ke kyberšikaně je instant messaging (IM, zkr.), což jsou programy, jejichž prostřednictvím můžeme komunikovat v reálném čase. Slouží tedy pro zaslání okamžitých zpráv (Šmahaj, 2014). Mezi tyto programy patří například ICQ, Skype, nebo mobilní aplikace typu Messenger, Viber nebo Whatsapp, které slouží jako chat. Využívání těchto a jiných aplikací se ovšem v dnešní době velmi rychle proměňuje. Kyberšikana prostřednictvím IM je podobná kyberšikaně páchané za pomoci SMS nebo MMS. Agresor oběti zasílá výhrůžné nebo zastrašující zprávy nebo při získání hesla do účtů oběti rozesílá nepříjemné obsahy dalším lidem. IM mají proti agresorům jednu výhodu. Oběti mohou tyto útoky nahlásit a agresorovy účty tím zablokovat (Šmahaj, 2014).

Podobným typem komunikace v reálném čase jsou chatovací místnosti (chaty). V chatovacích místnostech se scházejí lidé, kteří diskutují na společná témata. V chatovacích místnostech jedinci často neuvádějí svá pravá jména, ale využívají přezdívky. Díky tomu mohou zůstat v anonymitě. Jedinci zde mohou komunikovat společně čili všichni se všemi, nebo se mohou spojit do malých skupin nebo dvojic. Agresori využívající chatové místnosti chtějí nejčastěji o oběti šířit pomlavy nebo jí vyhrožovat (Šmahaj, 2014). Naproti chatovacím místnostem, kde komunikace probíhá okamžitě, stojí diskusní fóra, ve kterých na diskusi jedinec nemusí odpovídat hned, ale může reagovat během pár dní nebo i týdnů (Vašutová a kol., 2010).

Dalším typickým nástrojem ke kyberšikaně jsou internetové stránky a blogy. Mezi internetovými stránkami a blogy je rozdíl v tom, že blogy jsou častěji obnovovány, častěji se sem něco přidává. O blozích se také často hovoří jako o on-line denících, kam zakladatelé píšou nejrůznější informace buď o sobě nebo o někom jiném. Blogy se stávají stále populárnějšími a stále více lidí je zakládá i čte. V roce 2011 měla svůj vlastní blog jedna třetina dospívajících (Subrahmanyam, Šmahel, 2011 citováno podle Černá a kol., 2013). Kyberšikana prostřednictvím internetových stránek nebo blogů probíhá tak, že zde agresor může veřejně svou oběť pomlouvat, urážet, zesměšňovat nebo zde dokonce zveřejňovat osobní informace o oběti či její fotky (nejčastěji nějak upravené) (Černá a kol., 2013). V případě internetových stránek i blogů se můžeme setkat s anketami a diskusemi namířenými proti oběti (Šmahaj, 2014.).

Posledním, asi nejtypičtějším nástrojem kyberšikany, jsou sociální sítě. Téměř každý z nás má účet na nějaké sociální síti. Z oficiálních údajů vyplývá, že nejvíce využívanou sociální sítí v

ČR je Facebook, na němž mělo k 10.8.2016 účet přibližně 4,5 milionu uživatelů (newsfeed.cz). Tyto sítě nám umožňují mít přehled o tom, co se kde děje, co kdo dělá a zejména jejich prostřednictvím komunikujeme. Sociální sítě ale mohou být velmi nebezpečné, a to zejména pro ty, kdo se zde nechovají opatrně. Neopatrnost užívání sociálních sítí tkví v tom, že spousta lidí uvádí své osobní, pravdivé údaje, včetně e-mailové adresy a telefonního čísla, zejména na Facebooku si do přátel přidává neznámé lidi, poté s nimi komunikuje, nebo na těchto sítích nemá nastavené zabezpečení účtu. V poslední době se také rozšířil trend, kdy agresori vytváří falešné účty obětí, jejichž prostřednictvím vystupují za ně. Skrze falešné účty mohou být dalším lidem rozesílány fotografie, videa nebo také nenávistné zprávy a nepravdivé informace o určitém jedinci. Tímto agresor docílí toho, že lidé tuto oběť odvrhnou, vymažou si ji z přátel a mohou s ní mít problém posléze i v životě offline. To vše se může stát, aniž by to oběť věděla (Černá a kol., 2013; Šmahaj, 2014).

Pro lepší představu, jak jsou dnes děti náchylné k této problematice, poukáží na několik výzkumů týkajících se využívání technologií dětmi a následně na výzkumy zabývající se sociální sítí Facebook a jeho používání. Na tuto sociální síť se zde zaměřuji především proto, že v ČR patří mezi nejvyužívanější sociální síť a je také častým prostředkem kyberšikany (viz. např. kapitola č. 7 Rozbor a interpretace výsledků výzkumu).

Četnost využívání sociálních sítí sledoval například Kopecký (Kopecký a kol., 2015, s.73) v knize Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu. Z výzkumu provedeného na vzorku 21 425 respondentů ve věku 11–17 let vyplývá, že podíl dětí používající sociální sítě je následující (viz. tabulka č.2).

Tabulka č.2

Facebook	80,95 %
Google+	44,56 %
Lidé.cz	27,68 %
Twitter	26,50 %
Spolužáci.cz	22,71 %

Projekt E-Bezpečí (e-bezpeci.cz) dále uvádí tyto výzkumy týkající se využívání sociální sítě Facebook:

Celoevropský výzkum EU Kids Online z roku 2011 zjistil, že Facebook využívá více než 70 % dětí ve věku 9-16 let ze států EU. Nejvíce dětských uživatelů Facebooku je na Kypru (98 %), Eu Kids Online také uvádí, že v Británii Facebook aktivně užívá polovina dětí ve věku 9-16 let a v Polsku více než 91 % dětských uživatelů.

V USA dle výzkumu Pew Research Center Facebook využívá více než 94 % dětí ve věku 12-17 let.

Výzkum Social Age z Velké Británie uvádí, že 59 % britských dětí používá Facebook už od 10 let, přestože minimální věková hranice je 13.

V roce 2015 poté projekt E-Bezpečí uveřejnil výsledky vlastního výzkumu s názvem Nebezpečí internetové komunikace, z něhož vyplynulo, že účet na Facebooku má 92,29 % českých dětí ve věku 11-17 let. Podobné výsledky byly také v Evropě i v USA.

Ve stejném roce projekt E-Bezpečí provedl výzkum nazvaný České děti a Facebook, v němž pracoval se vzorkem 1122 dětí ve věku 8-17 let. Z výsledků následně vyplynulo, že 78,9 % dětí užívá Facebook, necelých 60 % z nich je poté mladších 13 let.

S podobnými výsledky jako projekt E-Bezpečí, přichází v roce 2013 také charita Diana Award v projektu Antibullyingpro.com (antibullyingpro.com), z jehož výzkumu vyplynulo, že 72 % dětí mezi 11-15 lety a 92 % dětí ve věku 16-19 let využívá sociální sítě, jejichž používání rapidně roste ve věku 11 (46 %) a 13 (84 %) let.

Rozmach kyberšikany úzce souvisí s rozvojem komunikačních technologií a mediální vybaveností dnešních domácností.

Dle výzkumů Českého statistického úřadu z roku 2012 například vlastnilo počítač 91 % domácností s dětmi a vysokorychlostní internet 96 % domácností ČR, zatímco v roce 2010 bylo k internetu připojeno jen necelých 80 % domácností (ČSÚ, 2012 citováno podle Ševčíková, 2014 s.20-21; Vašutová a kol., 2010).

Z výzkumů v roce 2011 vyplynulo, že 84 % dětí ze třetích až devátých tříd vlastní mobilní telefon a ve stejné věkové hranici jich má přístup na internet 91 % dětí ve věku 14-15 let vlastní mobilní telefon je 96 % a přístup na internet má v tomto věku 98 % z nich (Rogers, 2011). Šmahaj (2014) ve výsledcích svého výzkumu uvádí, že 96,3 % žáků základních škol vlastní mobilní telefon a přístup na internet má 91,3 % těchto žáků, přičemž využil vzorku 650 žáků ZŠ.

Z výzkumu provedeného Mishna, Saini, a Solomon (2009 citováno podle Salus, 2012) vyplynulo, že počítače používá 21 % dětí ve věku 6 měsíců – 6 let.

2.8. Typy kyberšikany

Stejně jako u tradiční šikany můžeme i u kyberšikany rozlišit určité typy útoků. Kyberšikana může mít podobu přímou, o níž hovořím níže anebo podobu nepřímého útoku, který se také někdy označuje jako kyberšikana v zastoupení. Nepřímá kyberšikana probíhá tak, že agresor k činu využije někoho jiného, takže on sám osobně nepodnikne zdánlivě nic. Takovýto útok může například probíhat zneužitím internetové služby „upozornění“, která má sledovat uživatele, kteří se na síti chovají nevhodně. Agresor takto oběť může nahlásit, aniž by oběť učinila něco špatně a administrátor může této oběti například úplně zrušit účet nebo jej zablokovat (Černá a kol., 2013).

2.9. Formy kyberšikany

S nástroji kyberšikany úzce souvisí formy kyberšikany a to tím, jaké nástroje k určitému typu kyberšikany agresor využívá. Těmito formami se rozumí specifické způsoby chování spadající pod kyberšikanu. Tyto formy kyberšikany spadají pod přímé útoky. Nancy Willard (2007 citováno podle Šmahaj, 2014, s.47-49) charakterizuje sedm druhů kyberšikany. Jsou jimi „*provokování, kyberobtěžování, očeřňování, napodobování a používání cizí identity, odhalování tajemství a podvádění, vyloučení z online skupiny a pronásledování na internetu neboli kyberstalking*“. K těmto sedmi druhům kyberšikany připojují Kowalski a kol. (2008 citováno podle Šmahaj, 2014) ještě jeden typ, a tím je fackování pro zábavu. Pro každý z těchto druhů kyberšikany se často používá jejich anglický ekvivalent.

První formou kyberšikany je provokování neboli flaming. Tento druh kyberšikany zahrnuje ostrou výměnu názorů, většinou urážek a nadávek, mezi dvěma nebo více jedinci prostřednictvím ICT. Nejčastěji se tak děje v chatovacích místnostech nebo skrze SMS. Agresor se snaží oběť vyprovokovat k hádce, kterou poté často zveřejní s cílem poškodit oběť (Šmahaj, 2014; Černá, 2013).

Další formou je kyberobtěžování čili cyberharassment. Toto chování je typické zasíláním výhrůžných, urážlivých nebo útočných zpráv oběti. Nejčastěji se tak děje prostřednictvím SMS, MMS, e-mailu nebo v chatovacích místnostech či na sociálních sítích. Agresor opakovaně oběť obtěžuje nepříjemnými zprávami, například pokaždé, když se oběť připojí k sociální síti nebo chatu. Na rozdíl od flamingu je tento druh kyberšikany pouze jednostranný. Oběť se snaží útoky agresora ukončit při každé příležitosti (Černá, 2013; Vašutová a kol., 2010).

Za další formu kyberšikany považujeme očeřňování neboli denigration. Místo očeřňování se můžeme také často setkat s pojmem pomlouvání. V této formě kyberšikany je důležitá role publika. Právě publiku jsou zasílány různé nepravdivé a urážející informace o oběti, upravené fotografie a videa. Tyto informace se pak v on-line světě rychle šíří díky snadnému přeposílání a sdílení, proto je velmi obtížné se tomuto druhu kyberšikany bránit. K této formě jsou nejčastěji využívány chatovací místnosti, e-maily, sociální sítě nebo internetové stránky či blogy (Černá a kol., 2013; Šmahaj, 2014)

Jednou z forem kyberšikany je napodobování a používání cizí identity neboli impersonation. V tomto případě se agresor vystupuje pod rouškou oběti. Získá přístup k heslům účtů oběti a jeho jménem zasílá lidem nepříjemné, napadající a urážející zprávy nebo získá přístup k jeho účtu na sociální síti a může s ním tak libovolně manipulovat, kontaktovat lidi ze seznamu jeho přátel

nebo zde sdílet různé urážející informace, fotografie apod. Typické je také vytvoření nového, falešného účtu oběti, nejčastěji na Facebooku, a následné vydávání se za ni. Skutečná oběť poté bývá neprávem z tohoto jednání obviňována. (Vašutová a kol., 2010; Šmahaj, 2014).

Dalším druhem kyberšikany je odhalování tajemství a podvádění, tedy outing and trickery. V tomto případě se jedná o zveřejňování a sdílení osobních, často intimních informací o oběti, které ale k tomuto účelu určeny nebyly. Agresor může nějakým způsobem získat přístup k citlivým informacím o oběti a ty pak sdílí a přeposílá dalším lidem. Tyto informace může také získat tak, že je z oběti vymámí, přičemž jí slibuje, že jsou u něj v bezpečí a nikdo se nic nedozví. Za tento druh kyberšikany se považuje i sexting. Sexting vzniká spojením slov sex a textování. Jedná se o rozesílání zpráv, častěji ale fotografií a videí se sexuálním obsahem a jejich sdílení na internetu. Tento druh kyberšikany je typický po ukončení vztahu mladých lidí, z nichž jeden se chce druhému pomstít (Vašutová a kol., 2010)

Jednou z možných forem kyberšikany je také vyloučení z on-line skupiny jinak nazývána jak exkluze (exclusion). Pro většinu mladých lidí a dětí je důležité někam patřit, být součástí kolektivu. Touha někam patřit je označována jako jedna ze základních lidských potřeb (Šmahaj, 2014). Není tedy divu, že oběť vyloučení tento akt nese velmi těžce.

Poslední z forem kyberšikany popsanych Willardovou je pronásledování na internetu neboli cyberstalking (cyberstalking). Agresor, nazýván také cyberstalker, pronásleduje a sleduje prostřednictvím ICT všechno, co oběť a její nejbližší dělají. Často také oběti opakovaně zasílá obtěžující nebo výhrůžné zprávy. Tato forma kyberšikany má společné rysy s kyberharašením a někdy je obtížné je od sebe odlišit. Často se uvádí hranice mezi těmito dvěma formami v situaci, kdy už se oběť začne bát o své bezpečí. (Vašutová a kol., 2010, Šmahaj, 2014; Černá a kol., 2013).

U druhu kyberšikany, který Kowalski nazvala „*fackování pro zábavu*“ se častěji setkáváme s jeho anglickým ekvivalentem happy slapping. S happy slappingem jsme se poprvé mohli setkat v Anglii poměrně nedávno. V té době happy slapping znamenal, že v metru byli kolemjdoucí fyzicky napadání jedincem nebo skupinou lidí. Tento čin byl celý natáčen a posléze umístován na internet. Happy slapping tedy znamená natáčení fyzického útoku na mobilní telefon a jeho následné zveřejnění na internetu. (Černá a kol., 2013; Šmahaj, 2014). I za poměrně krátkou dobu existence této formy kyberšikany jsme mohli zaznamenat, jaké může mít tragické následky. Některé oběti happy slappingu toto obtěžování psychicky neunesly a spáchaly sebevraždu (Černá a kol., 2013). Šmahaj (2014) uvádí případ chlapce, který byl napaden

skupinou dalších chlapců tak brutálně, že se udeřil hlavou o betonovou zem a po týdnu tomuto zranění podlehl.

Kopecký a kol. (2015) popisuje nejčastější formy kyberšikany, které vyplývají z výzkumu uskutečněného mezi lety 2013-2014 na vzorku 28 232 dětí ve věku 11-17 let popsáno v knize Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu. Z uvedeného vzoru 46,76 % tvořili chlapci, 53,24 % dívky.

Následující tabulky ukazují nejčastější formy kyberšikany s ohledem na rozdíl mezi pohlavími.

Tabulka č.3

Oběti:

	Chlapci	Dívky
Verbální útoky	37,88 %	62,12 %
Ponižování, ztrapňování šířením fotografie	41,85 %	58,15 %
Ponižování, ztrapňování šířením videa	51,60 %	48,40 %
Ponižování, ztrapňování šířením audia	49,26 %	50,74 %
Vyhrožování a zastrašování	42,79 %	57,21 %
Vydírání	37,25 %	62,75 %
Průnik na účet	37,83 %	62,17 %
Krádež identity	39,63 %	60,37 %

(Kopecký a kol., 2015, s.57)

Tabulka č.4

Agresoři:

	Chlapci	Dívky
Verbální útoky	47,71 %	52,29 %
Ponižování, ztrapňování šířením fotografie	54,40 %	45,60 %
Ponižování, ztrapňování šířením videa	61,97 %	38,03 %
Ponižování, ztrapňování šířením audia	59,79 %	40,21 %
Vyhrožování a zastrašování	57,68 %	42,32 %
Vydírání	56,61 %	43,39 %
Průnik na účet	49,17 %	50,83 %
Krádež identity	63,67 %	36,33 %

(Kopecký a kol., 2015, s.58)

2.10. Děti a kyberšikana

Může se nám zdát, že kyberšikana se týká pouze dětí, ale ve skutečnosti může postihnout kohokoliv, kdo se pohybuje v kyberprostoru. Přesto se s tímto problémem potýkáme především u dětí a dospívajících, jelikož právě oni jsou nejnáchylnější. Především je to spojeno s používáním technologií, zejména mobilních telefonů, které stále narůstá. Z uskutečněného výzkumu v roce 2011 vzešlo, že od třetí do deváté třídy vlastnilo mobilní telefon 84 % dětí (Rogers, 2011, s.13). Abychom lépe viděli nárůst používání technologií dětmi, uvádím výzkum, který v roce 2016 uskutečnila telekomunikační společnost O2, z něhož vyplývá, že třetina rodičů se domnívá, že by jejich dítě mělo mít vlastní mobilní telefon před nástupem do první třídy, a že v páté třídě vlastní mobilní telefon téměř 100 % českých školáků (e-bezpeci.cz). To jsou poměrně znepokojující výsledky, vzhledem k tomu, že ne každý rodič svému dítěti vysvětlí, jak s telefonem a internetem pracovat, dokonce jejich používání ani nijak neomezují. Dle výsledků výzkumu projektu E-Bezpečí z roku 2008 bylo ze strany rodičů s pravidly chování spojeného s využíváním mobilních telefonů seznámeno 36,44 % dětí z celkového počtu 2567.

Velmi malé množství dětí je pak schopné chápat, co se může stát, když někde na internetu napíše své jméno, vyvěsí fotografii nebo uveřejní jakékoliv další osobní informace. Ve výzkumu z

roku 2014 bylo zjištěno, že 76,99 % dětí na internetu zveřejňuje své jméno a příjmení a 56,41 % dětí na internet umísťuje fotografii svého obličeje (Burdová, Traxler, 2014, s.9). Nemusí být tedy překvapující výsledek výzkumu z roku 2013, v němž bylo popsáno, že se s kyberšikanou nějakým způsobem setkala každé druhé dítě (Burdová, Traxler, 2014).

Chápat hranici mezi vtipem a vážnou situací není, zvláště u dětí, jednoduché. Zde se dostáváme k hlavní myšlence. Jelikož se v dnešní době setkáváme s obrovským rozmachem nejmodernějších technologií, každý z nás se tedy jistě již setkal s nějakou situací, kterou někdo natáčel na telefon. O nahrávání a pořizování fotografií pomocí mobilního telefonu se zajímal projekt E-Bezpečí, jenž ve svém výzkumu zkoumal, kolik dětí tyto činnosti provádí a co poté s pořízeným materiálem dále dělají. Z výzkumu se dovídáme, že 71,92 % oslovených dětí někdy někoho nahrálo mobilním telefonem. Nejčastěji děti nahrávaly kamarády či spolužáky (43,24 %), jiného člena rodiny než rodiče (20,51 %) a přímo rodiče (18,4 %). 8,01 % z respondentů také nahrálo svého učitele. Poté bylo zjišťováno, jak s materiálem dále nakládají. Nejčastěji se objevovala odpověď, že nahrávku nechají v mobilu a ukáží ji někomu jinému (57,66 %) či smažou (25,89 %). 5,83 % dětí poté nahrávku nějakým způsobem zveřejní na internetu, nejčastěji ji uloží na osobní stránky, blog či na server umožňující sdílení videa (3,46 % na YouTube). Na pořizování fotografií nebo video nahrávek není samo o sobě nic špatného, ale děti občas nejsou schopny posoudit, kdy situace, která byla původně vtipem, jím být přestala. Velká většina případů kyberšikany je totiž právě nepovedeným žertem (Krejčí, 2009 citováno podle Eckertová, Dočekal, 2013). Z tohoto důvodu je tedy nezbytné, aby děti byly různými způsoby informovány o tom, co se smí a nesmí, co je přípustné chování a co ne. Tomu, co mohou rodiče a školy dělat v prevenci kyberšikany, se pak věnuji v kapitole níže.

2.11. Skutečné případy

Demonstrovat skutečné případy kyberšikany může být správným krokem k její prevenci. Děti se prostřednictvím reálných případů dokáží vžít do situace a možná si tak lépe uvědomit, že kyberšikanovat není sranda a že v některých případech mohou být následky velice závažné. Uvádím zde proto několik skutečných případů kyberšikany, které dokáží lépe demonstrovat závažnost této problematiky.

Typickým příkladem kyberšikany s vážnými následky je příběh mladého Kanadana, Ghyslaina Razy, který natočil video, v němž používá tyč namísto světelného meče jako bojovník z populárního filmu Star Wars. K tomuto videu se dostali jeho spolužáci a umístili jej na internet.

Video se stalo rychle velice populárním a dostalo se mu dokonce množství úprav a opakovaného sdílení na internetu. Ghyslain tento posměch neunesl a musel být hospitalizován v psychiatrické léčebně (e-bezpeci.cz).

Dalším případem, s ovšem fatálním koncem, je příběh Anny, studentky z Polska. Anna se stala obětí kyberšikany a sexuálních útoků ze strany spolužáků. Jejich obtěžování ji natolik poznamenalo, že spáchala sebevraždu (Hulanová, 2012).

První obětí kyberšikany byl údajně třináctiletý americký žák Ryan. Ryan se stal také terčem posměchů a obviňování od spolužáků, kteří mu na internetu sprostě nadávali a říkali o něm například, že je homosexuál. V důsledku tohoto obtěžování spáchal Ryan sebevraždu (Hulanová, 2012).

Další z několika případů kyberšikany s fatálními následky, se stal v roce 2013, kdy dvanáctiletá americká záčka Rebecca byla po dobu dvou let kyberšikanována staršími spolužačkami, které jí sprostě nadávaly a nabádaly ji k sebevraždě. Přestože se postupem času zdálo, že se situace zlepšuje, když Rebecca zrušila účty na sociálních sítích a vyhýbala se internetu, trpěla silnými depresiemi. Nakonec se k internetu přihlásila přes mobilní telefon a na druhý den spáchala sebevraždu (e-bezpeci.cz).

V této chvíli je nejvíce aktuální případ osmnáctileté Američanky Brandy Vela, která se stala terčem kyberšikany kvůli své nadváze. Brandy byla kvůli své váze terčem posměchu již od malička, ale s kyberšikanou se začala potýkat od letošního dubna. Na Facebooku musela čelit mnohým nadávkám a posměchu. Ačkoliv na tyto zprávy nijak nereagovala, útoky neustupovaly, i přes jejich oznámení na policii. Brandy tento tlak neunesla a přímo před zraky svých rodičů se střelila do hrudníku a při převozu do nemocnice zemřela (zpravy.idnes.cz).

3. Prevence kyberšikany

Aby bylo možné předcházet problémům jako je kyberšikana, je nezbytné činit různé preventivní kroky. Základním problémem zatím zůstává nízká informovanost těch, kteří by měli být schopni o kyberšikaně dále informovat právě děti. Zejména mám na mysli samotné rodiče, pedagogy a ostatní zaměstnance školy, kteří ne vždy vědí, jak si s takovou situací mají poradit a kde takové informace vůbec získat. Podíváme se tedy, co by v prevenci kyberšikany měli dělat rodiče, školy, ale také samotné děti.

3.1. Role rodičů

Preventivním krokům se detailně věnují američtí vědci Hinduja a Patchin (2014), na jejichž pohled poukáži jako první. Nejdůležitější, co podle nich mohou rodiče v prevenci dělat (i po zjištění již vyskytnutého problému), je ujistit dítě, že je v bezpečí a že mají jejich bezpodmínečnou podporu. Dítě musí vědět, že v případě, když k nějakému incidentu dojde, dospělí, kterým se svěří, logicky a rozumně zakročí a že obě strany touží po zlepšení celé situace. Dále je také důležité, aby rodiče poučovali o správném chování v online světě, stejně tak, jako je učí se správně chovat v reálném světě. Samozřejmostí je také dohled nad tím, co jejich děti dělají online, je ovšem důležité, aby se tak dělo přímo a ne potají, aby dítě nemělo tendenci nic skrývat a aby si obě strany mohly naprosto důvěřovat. Takovýto vztah pak povede k tomu, že se dítě nebude bát za rodiči přijít s jakýmkoliv problémem. Zároveň je důležité v dětech pěstovat respekt zodpovědnost a také upozornit, že každé chování má své následky. „*Nejen, že by děti neměly činit špatné věci online, měly by činit ty správné!*“ (Hinduja, Patchin, 2014, s.6). Aby ovšem rodiče byli schopni své děti řádně kontrolovat a poučovat je o kyberšikaně, je nezbytné, aby o jejích aspektech sami měli dostatek informací. Z výzkumu provedeném v roce 2007 vyplynulo, že o používání internetu s dětmi hovoří pouze 16 % rodičů. Aby tedy bylo možné kyberšikaně předcházet, musí být toto číslo co nejvyšší (Beale, Hall, 2007 citováno podle Salus, 2012). Kontrola dětí je ovšem až druhý krok. Nejprve by měla být stanovena pravidla o tom, kolik času mohou na počítači strávit a co tam mohou dělat. Je také důležité, aby rodiče své děti poučili o tom, jak chránit své osobní údaje a jak postupovat, když se v kybeprstoru setkají s něčím nepříjemným (Beale, Hall, 2007 citováno podle Salus, 2012). Kopecký (2015, s.119) jasně shrnuje, jak by se rodiče v prevenci měli chovat a co je prvním krokem k úspěchu. „*Nejdůležitějším pravidlem tedy zůstává zajímat se aktivně o své děti, komunikovat s nimi a mít přehled o tom, k čemu a jak děti počítač využívají*“.

Rodiče by se měli aktivně zapojovat do řešení problému kyberšikany. U dětí, jejichž rodiče se do řešení zapojili, je zjištěna spojitost s menším výskytem kyberšikany v dospívání. Přesný opak lze očekávat u dětí, jejichž rodiče nedostatečně dohlíželi na jejich aktivitu, a nevěnovali jim takovou pozornost. Stejně tak může nastat, když rodiče zavádějí tvrdou disciplínu nebo je jejich chování vůči dětem agresivní (cyberpsychology.eu). Základním krokem ke správnému a bezbolestnému řešení kyberšikany, je prevence v podobě pozitivního přístupu a komunikaci s dítětem. Samozřejmostí je také komunikace se školou, která může rodičům poradit, na koho se dále obrátit a jak případnou situaci řešit.

3.2. Role školy

Přestože ke kyberšikaně nejčastěji dochází v prostředí domova, je role školy v prevenci velmi významná. Jak jsem již uvedla dříve, je velké procento agresorů a obětí ze stejné školy a popřípadě i třídy. Škola je tedy povinna realizovat co nejaktivnější a nejširší možnou prevenci. Nejdůležitějším krokem, který může v prevenci škola učinit, je informovat školní komunitu o zodpovědném užívání internetu. Stejně jako rodiče musí také škola své studenty upozorňovat na to, že všechny formy kyberšikany jsou nepřijatelné a ten, kdo se zachová jinak, ponese problému přiměřené následky. Pravidla používání technologií a zásady zodpovědné online komunikace by měly být zaneseny ve školním řádu i s tresty, které z porušení plynou. Tato pravidla by také měla být vyvěšena po škole, aby je studenti měli stále na očích (Hinduja, Patchin, 2014). Aby ale školní zaměstnanci byli schopni kyberšikanu nebo klasickou šikanu rozpoznat, je nutné, aby pro zaměstnance byly pořádány profesionální semináře týkající se tohoto problému (Beale & Hall, 2007; Chibbaro, 2007; Campbell, 2005; Mason, 2008 citováno podle Crystal Salus, 2012).

Je ovšem také důležité, aby se školy řídily metodickým pokynem vydaným Ministerstvem školství, tělovýchovy a mládeže (2013), který v prevenci tohoto jevu popisuje několik základních kroků ze strany školy jako celku i samotných pedagogů:

Co může dělat škola:

- *„Zaneste do školního řádu pravidla používání ICT, intranetu a mobilních telefonů (během vyučování, přestávkách, v prostorách školy...). Pravidla a jednotlivá doporučení najdete v příručce „Kyberšikana a její prevence“ umístěné na www.kapezet.cz – kyberšikana*
- *Informujte žáky o netiketě a „listině práv na internetu“*
- *Instalujte a využívejte software, který v učebnách vyučujícímu umožňuje informovat se přes svůj počítač, co právě žák na své ploše dělá nebo zaznamenává provoz. (informujte o tomto opatření žáky a systém nezneužívejte!)*
- *Bud'te vzorem vhodného užívání moderních technologií*
- *Pracujte na povědomí*
- *Definujte kompetence v rámci školy*
- *Definujte kompetence mimo školu*
- *Začleňte téma do výuky*

- *Vzdělávejte pedagogy*
- *Podporujte pozitivní využívání technologií*

Co může dělat pedagog:

- Posílit empatii mezi žáky
- Pracovat na klimatu
- Vést k úctě k druhým
- Dávat pozitivní zpětnou vazbu
- Vytvářet dobré vztahy

Dle MŠMT (2013) má škola také ohlašovací povinnost při výskytu šikany a kyberšikany. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona). Mělo by se tak dít v následujících případech.

- *„dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství;*

- *dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí;*

- *škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo.“*

Je tedy nezbytné, aby škola vytvořila celoškolský postup, jak se k tomuto jevu stavět, tedy aby zavedla takovou školní politiku, aby bylo možné tomuto problému předcházet, což odráží výše zmíněny metodický pokyn. Je také na škole, aby pomáhala studentům i zaměstnancům kyberšikaně rozumět. Velmi důležitým aspektem je také spolupráce školy a rodičů i studentů, protože kyberšikana zasahuje do několika sfér lidského života a je tedy nezbytné, aby se rodiče a škola radili, jak tento problém řešit, jaké mohou být následky tohoto jednání, jak postupovat dál a na koho se případně dále obrátit.

Škola také může v rámci prevence demonstrovat nějaké konkrétní případy kyberšikany, o co se jednalo, jak celý incident probíhal, jaký to mělo dopad na oběť a jaké důsledky byly z tohoto

chování vyvozeny. Studenti si tak budou schopni představit skutečnou situaci, namísto přesně odříkaných pravidel.

Škola teda hraje v prevenci a řešení kyberšikany klíčovou roli. Důležitou roli v prevenci kyberšikany hraje také rozhodnutí školy o spolupráci s organizacemi zabývajícími se touto problematikou a zapojování se do různých projektů, které se jí věnují.

4. Jak řešit kyberšikanu

Kyberšikana se odehrává v kybernetickém prostoru, tedy v části světa, která se s fyzickou realitou prolíná. Občas se setkáváme s názorem škol, že ony řeší pouze problémy, které se dějí na jejich půdě v době vyučování a to, co se děje mimo ni, už ji nezajímá. Škola pak odmítá řešit elektronické násilí mezi žáky s tím, že toto nespadá do jejich kompetencí ani odpovědnosti. Škola je ovšem tím prvním, kdo by se měl těmito činy zabývat, přestože se nedějí přímo ve školním prostředí, ale rozhodně s ním mají obvykle úzkou spojitost. Jak jsem již uvedla dříve, velké procento agresorů a obětí pochází ze stejné třídy nebo školy, konkrétněji hovoříme o téměř 80 % případů, kdy tomu tak je (Rogers, 2011).

K řešení kyberšikany můžeme pozorovat několik kroků. Kyberšikana je často páchána v návaznosti na tradiční šikanu. K řešení tohoto problému je nezbytná spolupráce všech stran čili rodičů, školy i všech aktérů. Nejlepší pozici k řešení šikany a kyberšikany má škola. Ta musí nejprve určit úroveň kyberšikany a její dopad na fyzickou stránku oběti a prostředí výuky (Hinduja, Patchin, 2009 citováno podle Vašutová a kol., 2010).

Národní centrum bezpečnějšího internetu (ncbi.cz) uvádí základní kroky k řešení výskytu kyberšikany. Nejdříve je nutné rozhodnout, zda se jedná o neškodné škádlení nebo o kyberšikanu, zjistit formu násilí a stádium kyberšikany, zvolit vhodný scénář k řešení tohoto problému, a nakonec pomoci oběti s řešením útoku.

Přestože drtivá většina těchto incidentů může být řešena neformálním způsobem (volání rodičům, promluva s agresorem a obětí zvláště, zdůrazňování odmítání takového chování), jsou také případy, kde je formální řešení ze strany školy odůvodněné. Zejména hovoříme o případech zahrnujících závažné výhrůžky, zvláště když se oběť bojí chodit do škol, anebo se jedná o problémy, které přetrvávají i přes neformální zásahy. V takovýchto případech může být nevyhnutelné vyloučení, změna prostředí, i vazba. Jestliže se škola k takovémuto jednání uchýlí, musí být schopná jasně problém vysvětlit a předložit důkazy, které by tento postup podpořily (Hinduja, Patchin, 2014).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (msmt.cz) také stanovuje několik kroků, jak má škola postupovat, setká-li se s kyberšikanou.

- *„Zajistěte ochranu oběti*
- *Kontaktujte operátora mobilní sítě nebo zřizovatele www stránek, profilu...atd.*
- *Zajistěte dostupné důkazy s podporou IT kolegy*
- *Vyšetřete všechny souvislosti se zjištěným incidentem. Zajistěte si podporu a pomoc externího pracovníka (IT expert, PPP, policie...). Kontaktujte a spolupracujte s, Facebookem, Googlem nebo jakýmkoli jiným webovým prostředím, kde ke kyberšikaně došlo.*
- *Zvolte takové opatření a řešení, které je odpovídající závažnosti prohřešku a důsledkům, které agresor způsobil.*
- *Informujte rodiče oběti i rodiče kyberagresora. Postup a zásady sdělování informací jsou stejné jako u „klasické šikany“ (např. NE konfrontace oběti a agresora). Poučte rodiče o tom, koho mohou (je vhodné) kontaktovat (Policie ČR, OSPOD, PPP, právní zástupce atd.). Některé případy kyberšikany nespádají do kompetence školy.*
- *Při zapojení a následně celém prošetření případu trvejte na konečném stanovisku všech zainteresovaných institucí (PČR...) a dalších subjektů (rodiče).*
- *Při postizích agresorů postupujte v souladu se školním řádem a již vypracovaným krizovým plánem.“*

Toto jsou kroky, které by měla škola činit v rámci řešení kyberšikany jako celku. MŠMT zároveň také uvádí postup při komunikaci s obětí. Škola by měla oběti doporučit, aby na útok nereagovala, ukládala si důkazy, jako například screenshoty obrazovky apod., mluvila o problému s člověkem, kterému důvěřuje.

Jak jsem již zdůrazňovala, řešení kyberšikany neleží pouze na bedrech školy, ale aktivně by měli být zapojeni také rodiče, jako je tomu u prevence tohoto jevu. MŠMT opět doporučuje několik kroků v řešení kyberšikany, tentokrát pro rodiče:

- *„Zajistěte, aby dítě vědělo, že všechna pravidla chování při kontaktu s ostatními lidmi jsou stejná jako v reálném životě*
- *Ujistěte se, že vaše škola má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na internetu.*
- *Učte své děti vhodnému chování na internetu. Seznamte je s pravidly používání internetu či mobilního telefonu.*

- *Bud'te vzorem vhodného užívání moderních technologií.*
- *Sledujte aktivity svých dětí, když jsou online. Zajímejte se o to, k čemu vaše dítě mobilní telefon či internet používá.*
- *Používejte filtrační a blokační software*
- *Všímejte si varovných znaků toho, že se děje něco neobvyklého. Jak se dítě při elektronické komunikaci chová, včetně reakcí dítěte na vaši přítomnost.*
- *Použijte „Smlouvu o používání internetu“ viz www.kapezet.cz – Kyberšikana*
- *Kultivujte a udržujte se svými dětmi otevřenou a upřímnou linii komunikace. Dejte dítěti najevo, že za vámi může přijít s problémem.“*

Začátkem roku 2016 vydalo MŠMT rozšíření Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, v němž pedagogickým pracovníkům nabízí konkrétní informace k řešení šikany, včetně řešení šikany zaměřené na učitele. Rozšíření se týká samotné prevence a řešení této problematiky, dále popisuje návrhy nápravných opatření, komunikaci s rodiči aktérů a zaměřuje se také na šikanu namířenou žákem proti učiteli nebo naopak (msmt.cz).

Aby ale škola nebo rodiče byli vůbec schopni rozpoznat, že se dítě potýká s kyberšikanou, je důležité si všimnout několika základních signálů, které dokazují, že se dítě s něčím trápí. Hinduja a Patchin (2015) popisují několik signálů, které ukazují, že dítě je kyberšikanováno, ale také několik signálů, které mohou dokazovat to, že dítě je kyberagresorem.

Dítě může být terčem kyberšikany pokud:

- nečekaně přestane používat své technologie
- zdá se být nervózní a úskočný při používání svých technologií
- zdá se být nervózní, když jde do školy, nebo celkově někam ven
- zdá se být rozčilený, v depresi nebo frustrovaný, potom, co byl online (včetně hraní pc her)
- zaspává nebo naopak nespí dost
- začíná být před přáteli a členy rodiny uzavřený
- jí mnohem méně nebo naopak mnohem více než obvykle

- zdá se být pravidelně sklíčený
- hovoří o sebevraždě nebo o tom, že život nemá smysl
- ztrácí zájem o věci, o které se dříve velice zajímal
- vyhýbá se řeči o tom, co dělá online
- často ze školy volá nebo píše, že mu není dobře a chce jít
- chce trávit více času s rodiči než s vrstevníky
- začíná být tajnůstkářský, zejména když se jedná o aktivity online

Dítě může být agresorem kyberšikany pokud:

- rychle přepíná obrazovku nebo skrývá své technologie, když jste někde poblíž
- používá své technologie v nočních hodinách
- velice se rozruší, když nemůže používat své technologie
- nadměrně se směje, když používá své technologie a nechce vám ukázat čemu
- vyhýbá se řeči o tom, co dělá online
- zdá se, že používá více účtů nebo falešný účet, když je online
- jeho chování ve škole nebo kdekoliv jinde se zhoršuje
- lpí na popularitě nebo účasti v nějakém sociálním kruhu nebo statusu
- vykazuje zvýšenou necitelnost vůči ostatním dětem
- začíná se stýkat se „špatnými“ dětmi
- vykazuje násilnické tendence
- zdá se být velice povýšený, když přijde na technologické schopnosti
- straní se rodině

Stejné varovné signály pak také popisuje MŠMT.

5. Projekty na ochranu proti kyberšikaně

- *E-bezpečí* je celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. Tento projekt vznikl v roce 2009 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Úkolem tohoto projektu je systematizovat získané informace a uveřejnit je na svých internetových stránkách jako preventivní příklad. V rámci tohoto projektu jsou uskutečňovány terénní výzkumy, pořádány přednášky a vzdělávací programy. Projekt E-Bezpečí zajišťuje také vlastní on-line poradnu a vydává materiály pro žáky, učitele i rodiče. Svou pozornost věnují dětem od 1.stupně základní školy, metodikům prevence, učitelům, policistům, ale i rodičům. Tento projekt získal podporu MVČR, MŠMT i Policie ČR (e-bezpeci.cz).
- Projekt *Minimalizace šikany* je zaměřen na školy, kterým se snaží pomoci zamezovat šikaně/kyberšikaně a snižovat její dopady. Cílem tohoto programu je změnit postoj učitelů k šikaně a zajistit, aby byli schopni ji rozpoznat již v nejranější fázi. Také se snaží zavádět preventivní pravidla a učit žáky i učitele, jak se proti projevům šikany bránit. Dalším cílem tohoto projektu je naučit školy, jak postupovat při výskytu vážnějšího případu šikany. Struktura tohoto vzdělávacího programu má tři kroky. V první fázi se nejlépe všichni pedagogové ze školy zúčastní kurzu, který trvá 54 hodin, a měli by se zde naučit posoudit, kdy se jedná o šikanu/kyberšikanu, určit, v jaké fázi se tento jev vyskytuje a správně zasáhnout nebo zajistit odbornou pomoc. V dalším kroku tohoto programu se vytváří školní program proti šikaně, kde se formulují preventivní opatření a řešení při výskytu tohoto problému. Posledním krokem je realizace dvou předchozích kroků a zavedení těchto znalostí do praxe (minimalizacesikany.cz). Na jejich internetových stránkách jsou také ke stažení různé materiály, informační a metodické letáky. Stejně jako projekt E-Bezpečí, zajišťuje i projekt Minimalizace šikany svou on-line poradnu.
- Projekt *Nebud' obětí!* je organizace fungující v rámci Moravskoslezského kraje, jejímž cílem je prostřednictvím projektů, preventivních programů a akcí šířit povědomí o rizicích virtuálního světa a moderních komunikačních technologiích. Tato informovanost o nebezpečích v kyberprostoru je zaměřena zejména na děti. Tento projekt také pořádá přednášky a školení pro rodiče, zaměstnance škol, úředníky ze školských odborů (nebudobet.cz)

- *Saferinternet.cz* je internetový projekt Národního centra bezpečnějšího internetu, jehož cílem je zvyšovat povědomí o rizicích na internetu a zejména o jeho bezpečnějším užívání. Tento projekt poskytuje vzdělání dětí, které jsou postiženy nevhodnými obsahy na internetu, působí proti šíření nevhodných, extremistických a pedofilních obsahů na internetu (saferinternet.cz).
- Cílem *Národního centra bezpečnějšího internetu* je zajišťovat bezpečné užívání internetu, ICT, vést uživatele k etickému chování v on-line světě a pomoci předcházet a snižovat rizika užívání internetu (saferinternet.cz)
- *Bezpecne-online.cz* je projekt, který se zaměřuje na děti a dospívající a snaží se u nich podporovat bezpečné užívání internetu a komunikačních technologií. Cílem tohoto projektu je poskytovat dětem, rodičům a učitelům informace o bezpečném užívání internetu. Projekt *Bezpecne-online.cz* je provozován Národním centrem bezpečnějšího internetu. (bezpecne-online.cz)

6. Právní stránka kyberšikany

Jak jsem již uvedla dříve, kyberšikana, stejně jako tradiční šikana, není, jako samostatný fenomén, trestným činem. Některé její projevy ovšem skutkovou podstatu trestných činů splňují.

Patří mezi ně například:

- *„nebezpečné pronásledování (stalking, § 354 TZ) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pocituje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých;*
- *účast na sebevraždě (§ 144 TZ) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem vyvolat u ní rozhodnutí k sebevraždě;*
- *porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 TZ) – např. „odposlech“ odesílaného e-mailu;*
- *porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 TZ), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti;*
- *pomluva (§ 184 TZ) – např. vytvoření webových stránek zesměšňujících oběť.“* (msmt.cz).

Metodologická a analytická část

V předchozí části své práce jsem teoreticky ukotvila základní pojmy, se kterými hodlám pracovat a které jsou pro pochopení zkoumané problematiky klíčové. Podala jsem vysvětlení pojmu kyberšikana a ostatních s ní souvisejících pojmů.

Nyní se zaměřím na metodologii výzkumu. Přesněji zde definuji předmět výzkumu, jeho cíle, popisuji výběr zkoumaného vzorku, vymezuji výzkumné otázky, uvádím, jakým způsobem jsem sbírala data pro výzkum, jak jsem tato data poté analyzovala a v poslední části činím závěry a hodnocení práce na základě získaných dat.

1. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem mého výzkumu je fenomén kyberšikany na základních školách. Kyberšikana je poměrně novým a velmi závažným problémem dnešní doby, který se stále vyvíjí a stále častěji se setkáváme s jeho výskytem. Je tedy nezbytné, aby se o tomto problému hovořilo a aby dostávalo se do povědomí široké veřejnosti i školních profesionálů.

Ve své práci jsem se zaměřila na zkoumání kyberšikany z pohledu metodiků prevence, psychologů a pedagogů na základních školách. Ke zkoumání této problematiky z tohoto úhlu pohledu jsem se rozhodla proto, že na pohledu samotných žáků se již zaměřovalo mnoho prací (bakalářských, diplomových apod., např. viz. Havlišová, 2012; Kaláb, 2013, Přidalová, 2015, atd.), a taky proto, že mě zajímalo, jak se vůbec ke kyberšikaně staví školní pracovníci.

Cílem mého výzkumu bylo získat vhled do toho, jak se k problematice kyberšikany staví pracovníci základních školy. Formou polostrukturovaných rozhovorů jsem se pokoušela získat informace o tom, jaké zkušenosti tito profesionálové s kyberšikanou mají, jak se k této problematice staví, zda své žáky o tomto jevu dostatečně informují a zda jsou sami také dobře informováni. V návaznosti na jejich zkušenosti s kyberšikanou jsem se také snažila získat odpověď na to, jak tyto problémy řeší a jak se jim snaží předcházet.

Zásadním krokem v přípravě výzkumu bylo určení výzkumných otázek. Ve své práci jsem stanovila hlavní otázku a k ní podřazené otázky dílčí.

Hlavní výzkumnou otázkou je:

- *Zda a jaké mají profesionálové na základních školách zkušenosti s kyberšikanou.*

Dílčí otázky:

- *Jak vypadá prevence tohoto jevu v daných školách.*
- *Jaké postupy řešení kyberšikany vybrané základní školy volí.*
- *Zda a jakým způsobem tyto profesionálové získávají o dané problematice informace.*

2. Výzkumná metoda

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní přístup k výzkumu, a to vzhledem k povaze zvoleného výzkumu, jelikož jsem se nesnažila získat žádná statistická data, nezkoumala jsem četnost určitého jevu, ale snažila jsem se získat hlubší pohled na danou problematiku.

Za pomoci tohoto typu výzkumu jsem mohla jako výzkumník dosáhnout hloubkového popisu případů. Tato metoda výzkumu mi umožnila získat detailní informace o důvodu vzniku daného fenoménu. Díky kvalitativní povaze výzkumu jsem byla také schopna jít v dané problematice do hloubky a snáze ji pochopit.

Ke zkoumání daného problému jsem pak využila metodu polostrukturovaných rozhovorů. Ta umožňuje vedle základních tematických okruhů otázek zavedení otázek doplňujících a rozšiřujících, díky nimž jsem mohla získat široký záběr odpovědí a lépe pochopit danou problematiku. Stanovení základních okruhů otázek přesto zajišťovalo, abych se jako výzkumnice držela dané struktury a neodbíhala od tématu.

Jak jsem již uvedla výše, polostrukturovaný rozhovor mi umožnil získat velké množství informací, a přesto se udržet daného tématu. Pro udržení se tématu mi pomáhalo stanovení základních tematických okruhů, tedy určitá osnova otázek, kterou jsem poté v průběhu dotazování doplňována otázkami prohlubujícími.

3. Výběr vzorku

Informanty v mém výzkumu byli metodici školní prevence, školní psychologové a pedagogové na základních školách v Praze a v Uherském Hradišti a blízkém okolí. Jak jsem již uvedla dříve, takto jsem volila proto, že tito informanti mi mohli nabídnout naprosto odlišný pohled na tuto problematiku. Dotazování samotných žáků by navíc nevedlo k žádnému relevantnímu výsledku vzhledem k mým výzkumným otázkám.

Základní školy v Praze jsem vybírala pomocí vyhledavače Google, načež jsem oslovila prvních třináct nalezených. Z tohoto počtu svůj zájem vyslovilo pouze pět základních škol. V Uherském Hradišti jsem poté vybírala základní školy z toho důvodu, že je to mé rodné město a z každé zde oslovených škol někoho znám osobně, nebyl tedy problém na těchto školách rozhovory domluvit. Celkem jsem v Uherském Hradišti oslovila šest škol, z nichž pouze jedna rozhovor odmítla, z toho důvodu, že mnou oslovená paní psycholožka byla tou dobou na mateřské dovolené. V Uherském Hradišti bylo tedy stejně jako v Praze dotazováno pět škol. Celkem se tedy rozhovorů zúčastnilo 10 informantů, které jsem oslovila buď skrze internetové stránky té které školy, nebo po domluvě s vedením školy. Z celkového počtu deseti informantů bylo pedagogů celkem 5, metodiků 2 a psychologů 2, jeden z informantů pak zastával funkci metodika prevence i školního psychologa.

Tato města jsem vybrala také proto, že mě zajímalo srovnání menšího města a velkoměsta, tedy zda jsou mezi těmito městy nějaké pozorovatelné rozdíly, ať už z hlediska zkušeností s kyberšikanou nebo například její prevence.

4. Příprava a průběh rozhovoru

Jak jsem již uvedla dříve, zvolila jsem pro svůj výzkum strategii polostrukturovaných rozhovorů. Jelikož jsem zkoumala jev ze školního prostředí, domluvila jsem se s každým informantem na setkání v dané škole. Tyto rozhovory tedy probíhaly tváří v tvář a probíhaly pak v měsících března a dubna 2016.

Na každý rozhovor jsem měla připravenou základní osnovu otázek týkající se výzkumných otázek, na které v průběhu plynule navazovaly další podle odpovědí informantů.

V průběhu rozhovoru bylo nutné dbát několika základních pravidel, a to, aby byly otázky citlivé, neutrální, srozumitelné a nenavádějící k odpovědi. Jako výzkumnice jsem musela také

dávat pozor, abych zajistila motivaci svých informantů k odpovědím. Musela jsem tedy zůstat neutrální a nereagovat ani kladně ani záporně na žádnou z odpovědí (Hendl, 2005). Ve své roli výzkumnice jsem se tedy v průběhu rozhovorů musela zdržet jakýchkoliv komentářů, ať už pozitivních, či negativních a pozorně naslouchat tomu, co informant říkal, abych mohla reagovat na jeho odpovědi. Snažila jsem se tím zajistit prostředí příjemné pro obě strany, aby informanti měli pocit, že se mnou mohou přirozeně komunikovat. Disman (2005, s.300) říká: „*V kvalitativním výzkumu mizí hranice mezi rolí výzkumníka a rolí zkoumané osoby, oba jsou rovnocennými partnery.*“ Také bylo důležité zajistit, aby každému z informantů byly položeny stejné základní otázky a aby těmto otázkám řádně porozuměli (Disman, 2002). Před každým rozhovorem jsem také informanty ujistila o anonymitě výzkumu a požádala je o povolení pořídit zvukovou nahrávku rozhovoru. V mém případě souhlasilo 9 z 10 informantů s pořízením zvukové nahrávky rozhovoru, nicméně jsem se rozhodla do výzkumu zařadit všechny uskutečněné rozhovory. Při rozhovoru, který nebyl nahrán, jsem si dělala podrobné zápisky, takže si myslím, že se mi podařilo zachytit všechny důležité informace, které mi tento informant sdělil.

5. Analytické postupy

Pro kvalitativní výzkum je typická provázanost všech kroků při realizaci výzkumu. Jen díky tomuto pravidlu je možné zaznamenat validitu čili pravdivost všech provedených postupů (Disman, 2002).

Nedílnou součástí analýzy a interpretace dat je transkripce již sesbíraných dat. Existuje několik typů transkripce. Já jsem pro svůj výzkum využila typu transkripce doslovné, což je přepis audio záznamu do písemné podoby. Jak uvádí Silverman (2005), samotná analýza nepřichází až po sběru veškerých dat, je nutné proto s analýzou začít hned po realizaci prvního rozhovoru. Po každém provedeném rozhovoru jsem se tedy snažila jej co nejdříve převést do písemné podoby, abych byla schopna zaznamenat veškeré dojmy a myšlenky a neopomenula nějakou důležitou informaci. Okamžitá analýza rozhovoru mi také pomáhala při rozhodování, zda je potřeba nějaké otázky upravit nebo eventuálně přidat či odstranit. Přepsaný text jsem dále stylisticky upravila a očistila od chyb a nespisovného jazyka. Přepisem dat ovšem nesmělo dojít ke změně významu a ztrátě relevantních údajů.

Samotná transkripce ovšem není dostačující, proto byla potřeba sesbíraná data určitým způsobem redukovat, což je dle Silvermana (2005) prvním krokem v analýze dat. K tomuto kroku jsem využila metodu kódování, která je součástí zakotvené teorie. Dalšími kroky je pak zobrazení těchto dat a po něm následuje krok třetí a poslední, tedy vyvozování závěrů.

Pro analýzu sesbíraných dat jsem tedy využila proces kódování. Hendl (2005, s.226) kódování popisuje takto: „*Kódování je systematické prohledávání dat s cílem najít pravidelnosti a klasifikovat jejich jednotlivé části. Samotný kód je pak symbol, který přiřazujeme k určité části dat a tím ji kategorizujeme*“ (Hendl, 2005).

Jedním z kroků kódování je kódování otevřené, které se provádí v prvních fázích průchodu sesbíranými daty a jehož pomocí nalézáme v textu relevantní témata, která náležitě označíme. Nalézání témat je základní funkcí otevřeného kódování (Hendl, 2005). Prvním krokem v analýze sesbíraných dat tedy bylo označování jevů. Sesbíraná data jsem rozebrala po větách a hledala v nich podobnosti, které jsem poté označila určitým kódem, tedy pojmenováním, které má danou část textu reprezentovat. Takto označené jevy jsem poté spojovala do kategorií podle podobností nalézáných mezi kódy a tyto kategorie jsem dále také pojmenovala.

Kódování sesbíraných dat končí ve chvíli teoretické saturace, tedy ve chvíli, když už další kódování nepřináší žádné další relevantní poznatky (Hendl, 2005). Po provedeném kódování

jsem zredukovaná data shrnula a výsledky uvedla v kapitole „*Rozbor a interpretace výsledků výzkumu*“.

6. Etické aspekty výzkumu

Nezbytnou součástí výzkumu je dodržování etických zásad vzhledem k informantům. Svě informanty jsem dopředu e-maily informovala o svém výzkumu a sdělila jim jeho účel. Totéž jsem učinila i před začátkem každého z rozhovorů. Byli informováni o problematice, které se můj výzkum týká. Také jsem popsala, jak bude rozhovor probíhat.

Před zahájením rozhovorů jsem poskytla svým informantům k podepsání informovaný souhlas, ve kterém souhlasili s účastí na výzkumu. Velmi důležitým aspektem, o jehož souhlas jsem před zahájením rozhovoru každého informanta žádala, byla možnost pořizování zvukové nahrávky rozhovoru.

Samozřejmostí z hlediska dodržení etičnosti je zachování soukromí a anonymity informantů, což je dle Dismana (2002) jedním z hlavních aspektů výzkumné etiky. Jako výzkumnice také svým informantům nesmím zatajit cíle a okolnosti svého výzkumu, což jsem vyloučila již před začátkem každého rozhovoru, kdy byli o všem informováni.

7. Rozbor a interpretace výsledků výzkumu

V této části se věnuji rozboru a interpretaci dat získaných polostrukturovanými rozhovory. Rozhovory jsem vedla se školními profesionály, tj. metodiky prevence, školními psychology a pedagogy. Celkem bylo uskutečněno deset rozhovorů, z toho polovina na základních školách v Praze a druhá polovina na základních školách v Uherském Hradišti.

Výsledky jsou rozděleny do čtyř částí, z nichž každá odkazuje na položené výzkumné otázky a je dále rozdělena dle souvisejících informací. V první části se věnuji hlavní výzkumné otázce a další tři části odkazují na otázky dílčí.

V tabulce níže uvádím údaje o informantech, tedy jejich pozici ve škole, jak dlouho na ní působí a zda působí na škole v Praze nebo Uherském Hradišti.

Tabulka č.5

Jméno	Pozice	Roky na pozici	Působíště
Věra	Učitelka SV	12	Praha
Petr	Školní psycholog a metodik prevence	4	Praha
Aleš	Metodik prevence	3,5	Praha
Marie	Učitelka ČJ a OV	15	Praha
Alena	Vše (učí 1.stupeň)	32	Praha
Libor	Metodik prevence	6 (celkově ve škole 16 let)	Uherské Hradiště
Iva	Školní psycholožka	5	Uherské Hradiště
Radka	Školní psycholožka	1	Uherské Hradiště
Dana	Vše (učí 1. i 2.stupeň)	13	Uherské Hradiště
Jana	Učitelka dějepisu	2	Uherské Hradiště

Zkušenosti s kyberšikanou

Tato část se zabývá hlavní výzkumnou otázkou, zda a popřípadě jaké mají daní profesionálové zkušenosti s kyberšikanou. Zajímalo mě především, zda se s tímto fenoménem někdy setkali, jestli ano, tak s kolika případy. Dále jsem zjišťovala, o jaké incidenty se jednalo, jakou měly formu a jaké nástroje byly použity. Z rozhovorů také vyplynulo, kdo je častějším agresorem a obětí, tedy dívky nebo chlapci.

Na otázku, zda se tito informanti někdy setkali s kyberšikanou, odpověděli kladně všichni. Každý z informantů buď měl přímou zkušenost s kyberšikanou, když se například odehrála v jeho/její třídě, nebo ji jako školní psycholog či metodik prevence řešil, nebo alespoň o nějakém případě kyberšikany, který se odehrál v dané škole, ví či pozoroval nějaké náznaky kyberšikany. Na každé z dotazovaných škol došlo k minimálně jednomu incidentu či náznaku. S nejvíce případy kyberšikany se setkal metodik prevence Libor, který hovořil o čtyřech případech, z nichž jeden byl dokonce namířen proti jednomu z pedagogů.

Z rozhovorů tedy vyplynulo, že celkový počet incidentů, se kterými se tito informanti setkali, byl přibližně 17. Jeden z incidentů byl namířen proti místní pedagožce, jak jsem již zmínila výše. Psycholožka Iva například uvedla, že se setkala se dvěma incidenty za poslední rok, zároveň ale také přiznala, že v minulých letech se na této škole setkávali s několika případy kyberšikany ročně. Jiní informanti pak hovořili o celkovém počtu incidentů za celou dobu svého působení na dané škole. I když se číslo 17 může zdát vysoké, nesmíme zapomínat, že se jedná o 10 různých škol.

Někteří z informantů nicméně přiznávají, že se případů mohlo objevit už více, jen se o nich nedozvěděli. Paní učitelka Dana například řekla: „...*je hodně těžké se vůbec o kyberšikaně dozvědět. Když to vyloženě neřeknou ti žáci, tak já to nijak nezjistím.*“ Podobně hovořil také metodik prevence a psycholog Petr: „*Já nepochybuju, že o naprosté většině projevů kyberšikany ani nevím... Velká část bude pro mě naprosto skrytá.*“

Jak jsem uvedla dříve, ne všechny děti se se svými problémy svěřují dospělému, je proto tedy nutné, aby školy i rodiče budovali v dětech důvěru, aby se nemusely bát se na ně s nějakým trápením obrátit, a ujistit je, že se vše rozumně vyřeší (Hinduja, Patchin, 2015).

V tabulce níže uvádím, s kolika případy se setkali informanti ze škol v Praze a v Uherském Hradišti.

Tabulka č.6

Uherské Hradiště	9
Praha	8

Zde je vidět, že kyberšikana není záležitostí jen velkoměst, nýbrž že se stejně tak týká také malých měst.

Pohlaví aktérů

Z uskutečněných rozhovorů vyvstaly další zajímavé informace týkající se pohlaví aktérů daných incidentů. Pohlavím aktérů se již zabývalo několik autorů (např Hinduja a Patchin, 2008-2016; Kopecký, 2015; Rogers, 2011) a téměř všichni shodně uvádí, že obětí se častěji stávají dívky. U agresorů se mnohé názory rozcházejí, přesto se ale častěji setkáváme s názorem, že agresorem častěji bývají také dívky. Kopecký (2015) ale například dle svého výzkumu považuje za častější agresory chlapce (viz. kapitoly 2.6. Aktéři kyberšikany a č. 2.9. Formy kyberšikany).

Podle informací, které jsem získala od informantů, se mohu přiklonit k většinovému názoru, že v obou rolích, tedy v roli oběti i agresora, se setkáme častěji s dívkami. Pouze ve dvou případech informanti hovořili o agresorech chlapcích v obou rolích a jeden z informantů uvedl, že se kyberšikana týká obou pohlaví a v dané škole tak žádné z nich nepřevažuje. Nicméně tento informant, jímž je paní psycholožka Iva, upozoroval u obou pohlaví odlišné formy kyberšikany. „...holky víc pomlouvají a posílají si v některých těch chatech o nějaké spolužačce něco dál...fotky a videa jsou pak spíš typičtější pro kluky.“

Formy a nástroje uvedených incidentů

Po tázání, zda mají tito respondenti nějaké zkušenosti s kyberšikanou, mě dále zajímalo, s jakými typy incidentů se konkrétně setkali a jaké byly použity nástroje (např. e-mail, blogy, apod.).

Jak je známo, kyberšikana může mít mnoho forem, od vyhrožování, ponižování, přes kyberstalking atd. Zajímalo mě tedy, s jakými formami kyberšikany se setkali sami informanti.

Hned v prvním uskutečněném rozhovoru paní učitelka Jana zmínila pořizování citlivých fotografií a následné vyhrožování a vydírání. „...*tyto fotografie tři kamarádky mezi sebou rozposílaly a tlačily na oběť, aby za ně dělala práce do školy, jinak prý ty fotografie rozešlou ostatním žákům.*“ Jako nástroj zde byl využit mobilní telefon a messenger (chat).

O pořizování fotografií hovořil také metodik prevence Aleš, který ovšem zmínil také jejich následné upravování. Na rozdíl od předchozího zmíněného incidentu, se tento odehrával také na sociální síti Facebook. „*Skupinka žáků si za oběť vybrala svého spolužáka a pak různě upravovali jeho fotky a přidávali k nim posměšné a urážlivé popisky a pak to vyvěsili na Facebooku.*“

Fotografie a Facebook byly zmíněny také paní učitelkou Alenou, ta se s kyberšikanou setkala, když se dvě její žáčky rozhádaly a „...*jedna druhou nafotila, dala to na Facebook a napsala k tomu nevhodné komentáře.*“

O kyberšikaně prostřednictvím facebookového účtu hovořila také paní učitelka Dana: „...*děvčata psala jinému děvčeti, vysmívaly se jí, urážely ji a posmívaly se jejímu oblečení i prospěchu ve škole a všechno to psaly na Facebooku.*“

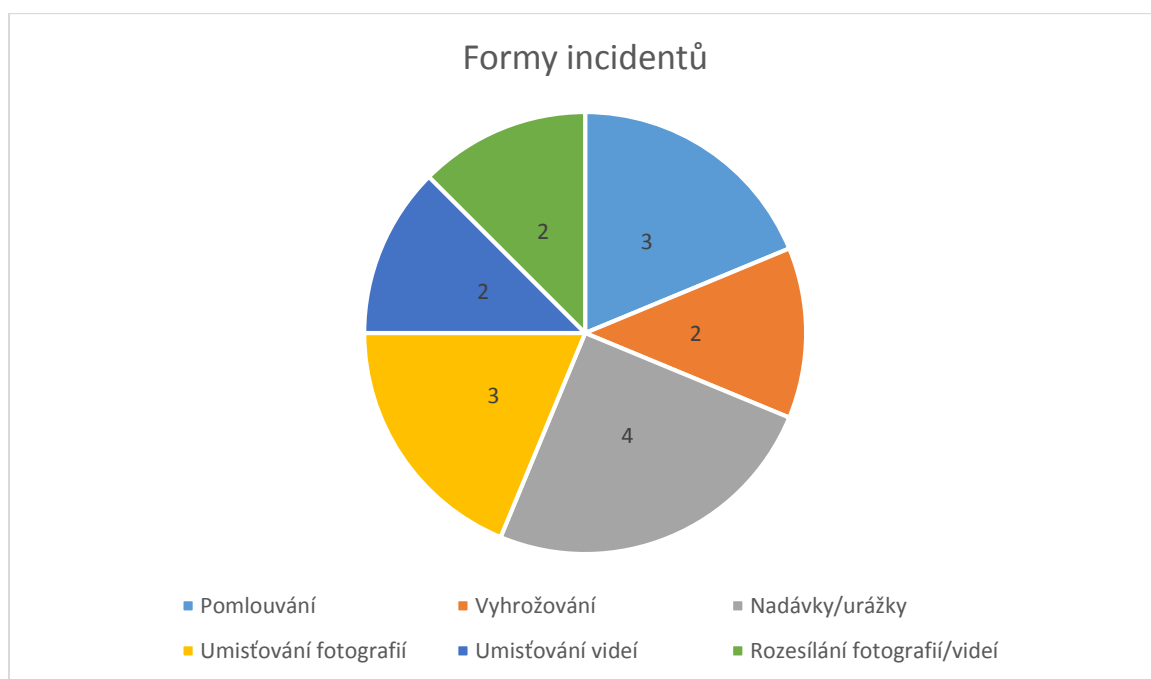
Sociální síť Facebook byla informanty zmiňována často. Děti zde buď vyvěšovaly něčí fotografie, posmívaly se, sprostě někomu nadávaly nebo vytvářely falešné účty a přes ně oběť obtěžovaly. Stále více a více dětí si vytváří účty na Facebooku, a navíc ve stále nižším věku, ačkoliv legálně se na Facebook mohou děti přihlásit až do 13 let, není toto pravidlo nijak zajištěno.

S kyberšikanou nebo jejími náznaky se setkal každý z dotazovaných informantů. Každý z nich popsal alespoň jeden případ, který se na dané škole udál. Ve většině případů, o kterých informanti hovořili, figurovaly citlivé fotografie, urážení, posměch, ale i vydírání. Často byly tyto formy kyberšikany spojeny se sociální sítí Facebook, díky které se vše rozšířilo velmi rychle mezi ostatní žáky a dál. Je tedy nezbytné, aby rodiče i škola měli přehled o tom, co děti

na internetu dělají, určili nějaká pravidla a snažili se dětem vštípit zásady rozumného chování. O prevenci tohoto jevu dále hovořím v kapitole níže.

V následujícím grafu je možno vidět rozložení forem kyberšikany, o kterých informanti hovořili.

Graf č.1

Z uvedeného grafu je patrné, že formy kyberšikany jsou na daných školách ve většině případů téměř vyrovnané. V některých případech se ale také jednalo o různé kombinace forem kyberšikany, nejčastěji spojované se sociální sítí Facebook. Facebook byl zmiňován ve většině případů, ať už se jednalo o umisťování fotografií, pomluvy nebo nadávky. Nelze tedy říci, že by jedna z forem kyberšikany převažovala nad jinou, jelikož se v jednom incidentu může spojit forem rovnou několik.

Řešení incidentů

V této části se budu věnovat otázce, jaké postupy řešení zkoumané školy při výskytu kyberšikany volí, zda se řídí nějakými jednotnými pravidly vyplývajícími například ze školního řádu, dále jak probíhá komunikace s aktéry kyberšikany a rodiči a jaké byly v daných incidentech vyvozeny důsledky.

V teoretické části této práce hovořím o určitých krocích, které by škola při řešení kyberšikany měla činit a které také stanovuje MŠMT. V několika případech informanti hovořili o tom, že v jejich škole kyberšikana není začleněna do školního řádu, tudíž nejsou stanoveny ani žádné kroky, jak postupovat při jejím případném výskytu.

Nejdříve se ale budu věnovat samotnému počátku řešení incidentu, tedy oslovení všech aktérů kyberšikany, agresora a oběti a následné komunikaci s rodiči.

Komunikace s aktéry a rodiči

Téměř všichni informanti na otázku, jak vypadala komunikace s aktéry, odpovídali shodně. Ve většině případů byla nejdříve kontaktována oběť incidentu (někdy zároveň s rodiči) a poté agresor (také někdy zároveň s rodiči). V dalších případech škola nejdříve kontaktovala rodiče, se kterými problém prodiskutovala, a až poté byli ke schůzce s rodiči přivoláni aktéři a rozhovory poté probíhaly se všemi dohromady, nebo se v první řadě obrátila na spolužáky, na ostatní žáky, kteří by mohli o situaci něco vědět. Všichni informanti zároveň dodržovali jedno ze základních pravidel komunikace s aktéry, které doporučuje MŠMT (2013), a tím je komunikace s každým z aktérů zvlášť. Základním krokem při řešení kyberšikany je samozřejmě komunikace všech stran, tedy školy, rodičů i aktérů, což všichni z informantů potvrdili.

Psycholožka Iva například hovořila o postupu řešení při výskytu kyberšikany, který má jasně daná pravidla zakotvená v Minimálním preventivním programu a v krizovém scénáři. Tato škola je příkladem, kdy jsou při případném incidentu nejdříve kontaktováni ostatní žáci, aby bylo možné lépe zmapovat celou situaci a získat věrohodné informace. Další kroky popisuje takto: „...*pak pracujeme s obětí tak, abychom ji ochránili, v žádném případě nekonfrontujeme, snažíme se, aby nikdo nebyl poškozený, a když máme dostatek informací a jistotu, tak začneme pracovat s agresorem. Samozřejmě v průběhu informujeme rodiče.*“

Podobně jako paní psycholožka Iva, hovořil také metodik prevence Libor. „*Problémy se řeší individuálními pohovory, takže k sobě nevoláme zároveň agresora a oběť...v podstatě se*

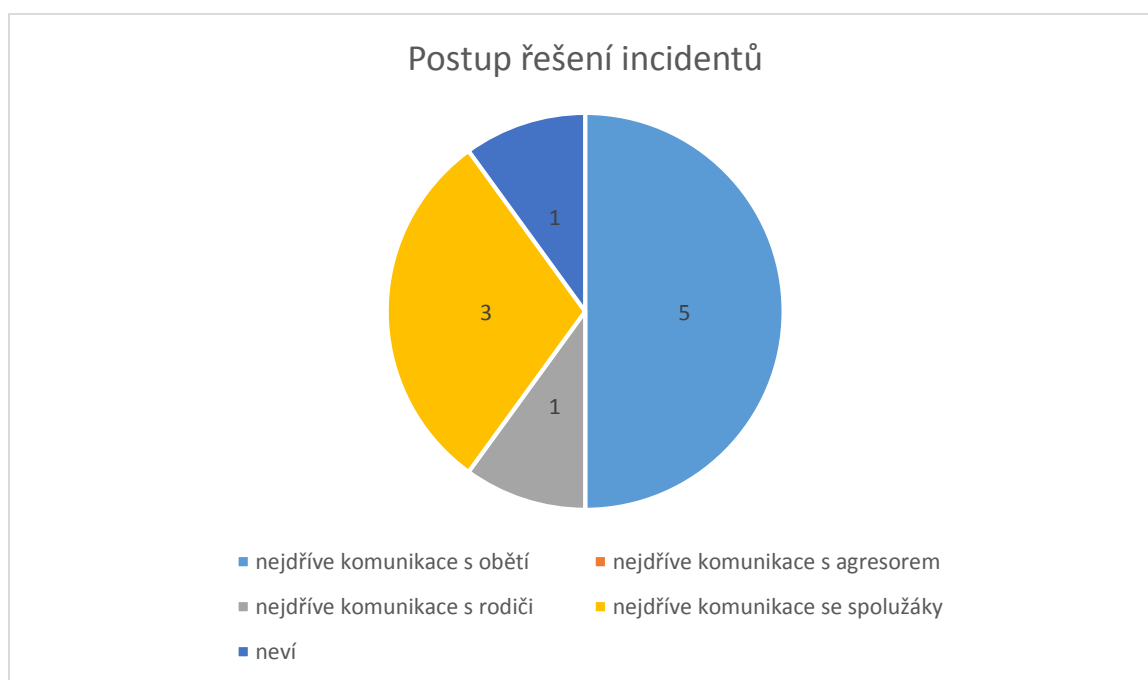
snažíme získat co nejvíce informací o agresorovi, zjistit, zda o tom někdo něco ví.“ Stejně jako v předchozím případě, postupuje i tato škola dle přesně daných pravidel zahrnutých v minimálním programu proti šikaně.

Další z informantů, kdo hovořil o oslovení ostatních žáků před obětí nebo agresorem, byla paní učitelka Marie. „...ptali jsme se žáků ve třídě, kde k tomu došlo, zda o tom někdo něco ví a několik z nich pak přišlo po vyučování a řekli, o co jde. Pak si třídní k vedení školy zavolala každého zvlášť ty, kdo toho byli součástí a zároveň kontaktovala rodiče těchto žáků.“

Ostatní informanti pak odpovídali téměř shodně. Při incidentu byly osloveny nejdříve oběti a zároveň byli informováni rodiče, se kterými se dále spolupracovalo na vyvození určitých důsledků pro agresory a radách pro všechny zúčastněné.

Všichni informanti tedy dodržovali zásadu nekonfrontovat oběť a agresora zároveň, ve všech případech byli také přizváni rodiče všech aktérů. Nicméně, jak jsem zmínila dříve, existuje několik jasně daných kroků, jak při tomto problému postupovat, a těmito kroky se dle rozhovorů řídily pouze dvě ze zkoumaných základních škol.

Graf č.2

Jak jsem již uvedla dříve, nikdo z informantů při komunikaci nekonfrontoval oběť s agresorem, ale hovořil s každým zvlášť. V grafu je znázorněno, s kým byla komunikace v daném incidentu zahájena nejdříve. Nejčastěji tedy byla jako první oslovena oběť. V dalších případech se školní pracovníci nejdříve obrátili na spolužáky, aby získali co nejvíce informací, a poté až probíhala

komunikace s aktéry a rodiči. Nikdo z informantů pak při řešení incidentu neoslovil jako první agresora.

Pravidla ve školním řádu

Vedle komunikace se samotnými aktéry a jejich rodiči, jsem se informantů dále ptala na to, zda mají ve školním řádu zanesenu problematiku kyberšikany a nějaké kroky v jejím řešení, což je důležitým aspektem v řešení tohoto problému.

Z uskutečněných rozhovorů vyplynula velice překvapující informace, a to, že více než polovina zkoumaných škol slovo kyberšikana ve školním řádu zaneseno nemá, nemá v něm tedy ani zaneseny kroky, jakými postupovat při jejím výskytu. Z dotazovaných škol tuto problematiku i její řešení mají ve školním řádu zaneseny pouze čtyři z nich, přičemž v ostatních zkoumaných školách o samotném řešení rozhoduje vždy vedení dané školy dle vlastního uvážení.

Jedním z informantů, kteří potvrdili pravidla zanesená ve školním řádu, byla paní učitelka Jana, která řekla: „...*po tom incidentu se naše paní ředitelka rozhodla pozměnit školní řád a zavést do něj i tuto problematiku a popisuje zde i postihy při jejich případném páčání.*“

Paní psycholožka Iva odpověděla na otázku, jakým způsobem se tato škola řídí školním řádem, takto: „*Postupy i postihy jsou uvedeny ve školním řádu, takže i děti ví, nebo i my se je snažíme vést k tomu, aby věděly, že chování, které je za nějakou mezí, bude nějakým způsobem potrestáno.*“

Při rozhovorech jsem se setkala ale také s několika odpověďmi, kdy někteří z informantů přiznali, že vlastně neví, zda je tato problematika ve školním řádu zavedena.

V následující tabulce opět uvádím rozdíl mezi zkoumanými školami v Praze a Uherském Hradišti, konkrétněji zda mají dané školy ve školním řádu zanesenu problematiku kyberšikany.

Tabulka č.7

	Ano	Ne	Nevím
Praha	1	2	2
Uherské Hradiště	3	1	1

Z tabulky je zřejmé, že školy ve velkoměstě nemusí mít zavedena lepší pravidla než ty v malém městě. Z rozhovorů vyplynulo, že o kyberšikaně se ve školních řádech více hovoří na školách v Uherském Hradišti. Nicméně takový výsledek nemusí být pravidlem, jelikož v Praze nalezneme mnohonásobně více škol, také mohlo v tomto případě jít o pouhou náhodu.

Postihy kyberšikany

Po komunikaci s aktéry a jejich rodiči mě zajímal také závěrečný krok ze strany školy, a to, jaké postihy na žáky při páchání kyberšikany čekají, případně jaké důsledky byly vyvozeny v uvedených incidentech.

Při vyvozování důsledků je nezbytné nejdříve dokázat posoudit míru závažnosti daného problému a od toho pak odvíjet další postupy. V tomto případě by mělo právě napomoci zavedení postihů ve školních řádech či jiných pravidlech, kterými se škola bude striktně řídit. Jak jsem již uvedla výše, z dotazovaných škol tento postup potvrdila necelá polovina z nich.

Každá z dotazovaných škol nicméně před kyberšikanou nezavírá oči a prohřešky trestá, ať už dle přesně daných pravidel, nebo dle rozhodnutí vedení dané školy.

Paní učitelka Věra například o vyvozených důsledcích při kyberšikaně, se kterou se na škole setkala, řekla: „...*ti, co to měli na svědomí, byli přivedeni k řediteli i s rodiči, kde se celý problém prodiskutoval a pan ředitel se pak rozhodl pro snížení známek z chování těchto chlapců a také museli všechny ty věci na internetu smazat.*“

Metodik prevence Aleš hovořil o incidentech a jejich trestání takto: „...*ve školních pravidlech je jasně vysvětleno, že při šikaně nebo kyberšikaně ten agresor dostane sníženou známku z chování, a navíc má doma vypracovat nějakou práci právě na téma šikany nebo kyberšikany, a to pak přednést před třídou.*“

Paní učitelka Marie o incidentu, který se v dané škole udál, řekla: „...*největší trest stihl dívku, která ten telefon vzala a přeposlala si ty fotky. Ta dostala ředitelskou důtku a zbytek dívek, které ty fotky dál rozesílaly a nikomu nic neřekly, dostal důtky třídního učitele.*“

Z rozhovorů tedy bylo patrné, že žádná z dotazovaných škol nebere tuto problematiku na lehkou váhu a snaží se je různými způsoby řešit, což může sloužit i jako určitý druh prevence pro ostatní žáky, kteří tak vidí, že určité chování není tolerováno a je nějakým způsobem trestáno.

Prevence kyberšikany

Správná prevence je základním krokem k předcházení kyberšikaně. Existuje několik základních preventivních opatření, které například stanovuje i MŠMT (viz. kapitola č. 3 Prevence kyberšikany), ale i mnoho dalších autorů (Hinduja a Patchin, Říčan, Kolář atd.). Prevence by měla být prováděna jak na úrovni školy, tak také ze strany rodičů, tedy v prostředí domova. Roli rodičů také zmiňovalo několik z informantů, vysvětlujíc, že jestliže rodiče dítěti nevěnují dost pozornosti, co se týče využívání technologií, pak škola může mít sebevětší snahu, ale přesto to pouze z jedné strany není dostatečné.

V této části se tedy budu věnovat otázce prevence na zkoumaných školách, zejména mě zajímalo, jakým způsobem prevence probíhá, jak žáci o kyberšikaně získávají informace, jak se škola staví k používání technologií, a zda je jejich používání jakkoliv omezeno školními pravidly.

Informace pro žáky

V tomto okruhu se zabývám způsoby preventivních opatření, které škola žákům poskytuje. Konkrétně mě zajímalo, zda jsou pro žáky pořádány na toto téma nějaké přednášky či besedy, nebo jakým jiným způsobem tyto školy své žáky o kyberšikaně informují.

Ve zkoumaných základních školách se preventivní opatření různila. Někteří informanti hovořili o pravidelných přednáškách pro žáky, jiní o pouhých intervencích školních zaměstnanců do tříd, a někteří zmínili pouze jednu přednášku na téma kyberšikany, která v dané škole proběhla.

Na otázku, jaká preventivní opatření jsou na dané škole zavedena, odpověděla paní učitelka Jana: „...*pravidelně pořádáme školní besedy a přednášky pro děti, kde odborníci radí, jak se chovat na internetu a jak se vyhnout případným rizikům.*“

Další z informantů, kdo hovořil o pravidelných přednáškách, byla také paní učitelka Alena. Ta na otázku, zda jsou žáci o kyberšikaně informováni a jakým způsobem, odpověděla: „*Jsou, neustále. My chodíme i do KROKU, což je taková ta organizace prevence.*“

Podobně odpověděl i metodik prevence Libor. „...*u nás je to ještě ohledně prevence udělané tak, že každá třída je zaměřená na nějakou činnost prevence, aby se ty přednášky neopakovaly v jednotlivých třídách.*“ Dále také hovořil o kreativní práci místních studentů. „...*pak máme den prevence, který se týká žáků na druhém stupni, kdy každá třída má dvě přednášky a někteří žáci z těch přednášek pak dělají výstup a s tím pak jdou do tříd na první stupni.*“

Dle přesně daných pravidel postupuje také škola, na které působí paní učitelka Iva. „Postupujeme dle Minimálního preventivního programu, co ve kterém ročníku se s dětmi dělá a jaké besedy nebo preventivní program podstoupí.“

Ve výše uvedených příkladech můžeme vidět, že na určitých školách se otázka prevence bere velmi vážně a že se tyto školy opravdu snaží této problematice předcházet a co nejvíce do dané problematiky děti uvést.

Ve zbytku zkoumaných škol preventivní opatření představují intervence metodiků prevence nebo pedagogů do tříd, kde o různých problémech děti informují, jinde zase čas od času pozvou do školy nějakého odborníka. Ve třech případech informanti na otázku, jak probíhá prevence kyberšikany, odpověděli, že se žákům snaží demonstrovat skutečné případy kyberšikany (i s fatálními následky), aby si děti dokázaly lépe představit závažnost této problematiky a pouze jeden z informantů uvedl, že na téma kyberšikany v dané škole zatím žádná přednáška pro žáky uskutečněna nebyla a informovanost zde probíhá ze strany vyučujících, kdy v rámci vyučování o tomto jevu s žáky hovoří.

Otázka prevence v rámci školy je naprosto nezbytným pojmem, aby si žáci byli schopni uvědomovat, že kyberšikana není legrace a že se jedná o závažný problém, který může mít velice těžký dopad na oběť, ale také na agresory v podobě situací přiměřených trestů.

V následující tabulce poukazují na formy prevence kyberšikany na zkoumaných školách, opět s rozdílem mezi školami v Praze a Uherském Hradišti.

Tabulka č.8

	Besedy/přednášky	Intervence školních profesionálů	V rámci vyučování (provádí sami učitelé)
Praha	4	2	3
Uherské Hradiště	5	2	1

Z tabulky je opět patrné, že rozdíly v otázce prevence nejsou nijak veliké. Na některých školách je samozřejmostí prolínání několika druhů prevence, od pořádání přednášek přes informování žáků v rámci vyučování. Důležité ovšem je, že nikdo z informantů nevedl, že by v dané škole neprobíhal žádný druh prevence. Žáci v některých ze zkoumaných škol byli tedy o problematice

kyberšikany minimálně jednou informování, jinde jsou o ní informování pravidelně a z různých stran.

Technologie a škola

Co se týče prevence, nestačí pouze žáky upozorňovat na to, co je špatné a co dobré. Je nezbytné, aby škola stanovila také určitá pravidla týkající se používání technologií v prostředí školy. Samozřejmě mám na mysli stanovení pravidel používání počítačů v počítačových učebnách, ale také používání mobilních telefonů, což je také součástí Metodického pokynu stanoveného MŠMT (2013).

V této části se tedy zaměřuji na to, zda zkoumané školy mají nějaká taková pravidla zavedena, a pokud ano, jaká jsou a zdali jsou začleněna do školního řádu.

Ačkoliv jsem dříve ve výsledcích rozhovorů týkajících se řešení kyberšikany uvedla, že jen necelá polovina ze zkoumaných škol má problematiku kyberšikany zavedenou ve školním řádu, v otázce pravidel pro používání technologií je toto číslo vyšší.

Několik z informantů popsalo přísná pravidla týkající se používání mobilních telefonů žáky během celé výuky, což znamená, že po příchodu do školy mají žáci školním řádem zakázáno mobilní telefony používat. Metodik prevence Libor na otázku ohledně pravidel pro používání mobilních telefonů řekl: *„Školním řádem máme ve škole mobilní telefony zakázány, žáci je mohou mít zamknuté v šatnách, takže pokud je chtějí použít, tak jen o přestávkách, a to jenom na to, aby třeba dali vědět rodičům. Když zjistíme, že má u sebe někdo mobil ve vyučování, tak dostane důtku třídního učitele.“*

Podobně odpověděla také paní psycholožka Iva: *„Od září mají děti zakázané používání mobilních telefonů v době celé výuky, takže po celou dobu, kdy jsou ve škole, je mají zamknuté v šatnách.“*

Zákaz používání mobilních telefonů školním řádem platí také ve školách, kde jsem hovořila s paní psycholožkou Radkou a paní učitelkou Danou.

Paní učitelka Alena například hovořila o zákazu používání mobilních telefonů, který sama zavedla ve své třídě. V této škole žádná pravidla pro používání mobilních telefonů zavedena nejsou.

O pravidlech zavedených v počítačových učebnách hovořila pouze paní učitelka Jana. „*V počítačových učebnách jsme zavedli jasná pravidla toho, co se smí a nesmí na počítačích provádět, vše je monitorováno, žáci navíc mají v době vyučování zakázáno používat mobilní telefony.*“

Děti by o kyberšikaně měly být informovány neustále, měly by se řídit danými pravidly, ať už pro používání mobilních telefonů, nebo počítačů v hodinách informatiky. Na škole by měl také zároveň působit odborník, který děti bude poučovat o online bezpečnosti, vysvětlí jim, jak se na internetu chránit nebo jak postupovat, když se s nějakým problémem setkají (msmt.cz). Nicméně nelze otázku prevence přenechávat pouze školám. Jak jsem již uvedla dříve, prevence nemá smysl, pokud nefunguje i ze strany rodičů. Spolupráce všech stran a rozumná komunikace s dítětem je základním krokem k úspěšné prevenci.

V následující tabulce se opět zabývám rozdílem mezi školami v Praze a Uherském Hradišti, tentokrát zaměřeném na pravidla používání technologií, konkrétně mobilních telefonů, tedy zda je jejich používání nějak omezováno a zda je případný zákaz úplný nebo částečný.

Tabulka č.9

	Úplný zákaz	Částečný zákaz (mohou mobil použít o přestávkách)	Žádný zákaz
Praha	0	2	3
Uherské Hradiště	2	3	0

Jelikož jsou ke kyberšikaně často používány mobilní telefony, je ze strany nezbytné stanovit určitá pravidla pro jejich používání. Z tabulky je patrný větší rozdíl mezi těmito pravidly zavedenými na zkoumaných školách v Praze a Uherském Hradišti. Na všech zkoumaných školách v Uherském Hradišti jsou zavedena pravidla pro používání mobilních telefonů, zatímco ve zkoumaných školách v Praze odpověděli tři informanti, že jejich škola používání mobilních telefonů nijak neomezuje.

Informace pro zaměstnance školy

V této části se věnuji poslední výzkumné otázce, zda a jakým způsobem jsou o problematice kyberšikany informováni zaměstnanci školy. Informovanost školních pracovníků je nezbytnou součástí prevence. Zaměstnanci by o problematice kyberšikany měli být školeni, aby byli schopni dále informovat žáky a aby dokázali správně posuzovat případné incidenty. Informantů jsem se tedy tázala, zda jsou zaměstnanci v dané škole o této problematice nějakým způsobem informováni, popřípadě jak, tedy zda jsou pro zaměstnance školy pořádány besedy a školení.

Z rozhovorů vyplynulo, že ne všechny zkoumané školy informují své zaměstnance o problematice kyberšikany. Na některých ze škol se pro školní pracovníky nepořádají žádné besedy ani školení, nicméně tito informanti uvedli, že o této problematice získávají informace z vlastní iniciativy, jako je tomu například v případě paní učitelky Jany, která na tuto otázku odpověděla: *„Pro zaměstnance školy se zatím takováto školení nepořádají, spíše jsem se zajímala sama a konzultovala to se školním odborníkem, takže je to tady spíše hlavně o tom individuálním přístupu.“*

Individuální přístup k získávání informací o kyberšikaně popsal také metodik prevence a školní psycholog Petr. *„Škola se do žádných přednášek nezapojuje. Já jsem se ještě s jednou místní*

učitelkou zúčastnil přednášky na téma bezpečný kyberprostor, kde téma kyberšikany samozřejmě zaznělo. “

Na škole, kde působí metodik prevence Aleš, se pro školní pracovníky také žádná školení nepořádají, nicméně hovořil o tom, že zaměstnanci mají zájem se o této problematice dozvědět, tudíž za ním docházejí a individuálně se pak o různých problémech baví.

V ostatních zkoumaných školách pro školní pracovníky byla minimálně jednou uspořádána přednáška na toto téma, jinde jsou zaměstnanci o této problematice školeni pravidelně.

O pravidelném školení zaměstnanců školy hovořila například paní psychologka Iva, která na otázku, jakým způsobem se zaměstnanci v této problematice školí, odpověděla: *„Pro učitele se pořádají pravidelně školení vzdělávání a v rámci DVPP, buď individuálně, jestli o to nějaký učitel stojí, tak se domluví s vedením a jede třeba na nějaké školení, nebo pan ředitel pak také vždycky několik lidí posílá na školení, a nebo pak máme společné vzdělávání, kdy pozveme nějaké externí odborníky sem k nám a školení proběhne zde a taky máme na šikanu a kyberšikanu minimálně jednou ročně nějakou besedu. “*

Pravidelně se přednášek o kyberšikaně účastní také zaměstnanci školy, kde působí paní učitelka Věra. *„...naši zaměstnanci se několikrát zúčastnili přednášek a besed na toto téma, kde se probíralo, jak tento problém řešit. Náš pan ředitel si na tom totiž velice zakládá. “*

Z rozhovorů je tedy patrné, že informovanost školních zaměstnanců se ve zkoumaných školách často liší. Jak bylo již zmíněno, někteří informanti se o tuto problematiku zajímají sami, na jiných školách se školní pracovníci školí pravidelně a jinde absolvovali nějakou přednášku jednou či dvakrát nebo méně pravidelně.

Následující tabulka ukazuje, jak probíhá informování školních pracovníků o kyberšikaně ve zkoumaných školách.

Tabulka č.10

	Pravidelná školení a přednášky	Školení proběhlo 1x-2x	Informace získávají sami	Nijak
Praha	1	2	2	
Uherské Hradiště	2	1	2	

Z této odpovědi sestavených v této tabulce je patrné, že informovanost školních pracovníků na zkoumaných školách probíhá různými způsoby, nicméně nikdo z informantů nevedl, že by o kyberšikaně nebyli nějakým způsobem informováni, ať už z vlastní iniciativy nebo díky pravidelným nebo i méně pravidelným přednáškám či školením.

Závěr

V této práci jsem se zabývala problematikou kyberšikany na základních školách. Kyberšikana je díky technologickému rozvoji stále narůstajícím problémem, je tedy nezbytné, aby povědomí o této problematice bylo co největší a aby tak společnost byla schopná ji správně řešit a zároveň jí předcházet. Někteří lidé se mohou domnívat, že klasická šikana je horší než kyberšikana, a proto kyberšikana nevyžaduje tolik pozornosti, to ovšem není pravda. Kyberšikana je stejně, ne-li dokonce více, závažná jako šikana klasická, především díky své vysoké anonymitě a obrovskému dosahu může přerůst v problém velkého rozsahu.

Ve své práci jsem se tedy věnovala kyberšikaně v prostředí základních škol v Praze a Uherském Hradišti, kde jsem prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů získávala hlubší informace o kyberšikaně ze strany školních profesionálů, tedy školních psychologů, pedagogů a metodiků prevence. Touto formou jsem se snažila získat odpovědi na výzkumné otázky týkající se zkušeností těchto informantů s kyberšikanou, forem prevence na zkoumaných školách, postupů řešení případných incidentů a také způsobu získávání informací o kyberšikaně ze strany těchto informantů. Zároveň jsem se pokusila provést srovnání dotazovaných škol z Prahy a Uherského Hradiště.

Z rozhovorů vyplynulo, že každý z informantů má nějakou zkušenost s kyberšikanou, konkrétně informanti zmínili celkově 17 případů kyberšikany, což ovšem není příliš vysoké číslo, když si uvědomíme, že se jedná o deset různých škol a tento počet zahrnuje všechny případy, se kterými se informanti setkali celkově za celou dobu svého působení.

Co se týče forem incidentů, o kterých informanti hovořili, objevilo se jich několik. Informanti zmiňovali rozesílání fotografií, videí, urážky, nadávky, ale i výhrůžky apod. Většina informantů ale zmínila jeden pojem, který se často opakoval, a tím je sociální síť Facebook, kde většina zmiňovaných incidentů probíhala.

V oblasti prevence informanti zmiňovali také různé postupy, od intervencí školních pracovníků do tříd, poukazování na reálné případy kyberšikany, přes pravidelné přednášky a besedy. Nikdo z informantů tedy nehovořil o tom, že by na dané škole neexistovala alespoň nějaká forma prevence této problematiky.

V oblasti prevence i řešení kyberšikany existuje několik kroků, které by měla činit škola, ale i rodiče a samotní žáci. Takové kroky například uvádí MŠMT v Metodickém pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních.

Ze zkoumaných škol se ale těmito kroky řídily pouze dvě, což by mohlo být předmětem další diskuse.

Případné incidenty zkoumané školy řešily v každém případě. Informanti opět zmiňovali různé postupy řešení, ale všechny měly společný jeden rys, a to nekonfrontovat oba aktéry kyberšikany zároveň. Pořadí oslovování aktérů se poté různilo. Někteří informanti nejdříve oslovují oběť, jiní spolužáky aktérů a jiní rodiče aktérů. Nikdo z informantů ale nezmínil primární oslovení agresora. Co se týče postihů incidentů, odpovědi byly opět různé. Bylo zmiňováno snižování známek z chování, ředitelské důtky, napomínání nebo i domácí práce. Tyto postihy měly některé ze zkoumaných škol zaneseny ve školním řádu, jiné postupovaly dle rozhodnutí vedení a po domluvě s rodiči aktérů.

Způsob informovanosti školních pracovníků o kyberšikaně byl poslední výzkumnou otázkou. Z rozhovorů vyplynulo, že ne všechny ze zkoumaných škol informují své pracovníky dostatečně, nicméně tito informanti hovořili o tom, že se o tuto problematiku zajímají z vlastní iniciativy a informaci získávají sami. Na jiných ze zkoumaných škol buď probíhala pravidelná školení v této oblasti, nebo proběhla alespoň jednou.

Co se týče rozdílů mezi zkoumanými školami v Praze a Uherském Hradišti, nebyly nijak značné. V oblasti prevence (ať už informovanost žáků i školních pracovníků nebo zavádění pravidel) se ukázalo, že zkoumané školy v Uherském Hradišti dopadly lépe než ty v Praze. Na druhou stranu informanti ze škol v Uherském Hradišti hovořili o více případech kyberšikany než informanti z pražských škol. Nelze tedy úplně srovnávat a říci, které školy jsou na tom v jaké oblasti lépe nebo hůře. Jsem si samozřejmě vědoma toho, že tyto výsledky nelze brát za všeobecně platné, protože se také mohlo jednat o pouhou náhodu.

Kdybych měla tento výzkum opakovat, snažila bych se dostat s informanty ještě hlouběji do problematiky a také bych se možná zaměřila na pohled samotných žáků a tyto dva pohledy bych následně srovnávala. S odstupem času je ale vždy samozřejmé, že by člověk spoustu věcí udělal jinak.

Literatura

BASTL, Martin and Zuzana GRUBEROVÁ. *Kyberprostor jako "pátá doména"? (Cyberspace as a "Fifth Domain"?)*. Vojenské Rozhledy, Ministerstvo obrany ČR-OKP, 2013, roč. 22, No 4, p. 10-21. ISSN 1210-3292.

BURDOVÁ, Eva a Jan TRAXLER. *Bezpečně na internetu*. Praha: Středočeský kraj ve spolupráci se Vzdělávacím institutem Středočeského kraje (VISK), 2014. ISBN 978-80904864-9-2.

ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-6374-7.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

ECKERTOVÁ, Lenka a Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer Press, 2013. ISBN 978-80-251-3804-5.

GIBSON, William. *Neuromancer*. Přeložil Ondřej NEFF. Plzeň: Laser, 1992. Golden Sci-Fi. ISBN 80-85601-27-3.

HAVLIŠOVÁ, Lucie. *Kyberšikana na základních a středních školách*. Masarykova univerzita, 2012. Diplomová práce.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 807367-040-2.

HULANOVÁ, Lenka. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-9.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.

JIROVSKÝ, Václav. *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1561-2.

KALÁB, Pavel. *Kyberšikana na druhém stupni základních škol*. Masarykova univerzita, 2013. Bakalářská práce.

KAVALÍR, Aleš (ed.). *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.

KOPECKÝ, Kamil. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4861-9.

KUEHL T.Daniel. *From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem* in KRAMER, Franklin D., Stuart H. STARR a Larry K. WENTZ (eds.). *Cyberpower and national security*. Washington: National Defense University Press, 2009. ISBN 978-1-59797-423-3.

LÉVY, Pierre. *Kyberkultura: zpráva pro radu Evropy v rámci projektu "nové technologie: kulturní spolupráce a komunikace"*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000, s. 15. ISBN 80-246-0109-5.

Li, Q. (2007). *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools*. *Computers In Human Behavior*, 23(4), 1777-1791.

OTTIS, Rain; LORENTS, Peeter. *Cyberspace: Definition and implications*. In: *International Conference on Information Warfare and Security*. Academic Conferences International Limited, 2010. p. 267.

PŘIDALOVÁ, Gabriela. *Kyberšikana na 1.stupni základních škol*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Diplomová práce.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

SHARIFF, Shaheen. *Cyber-bullying: issues and solutions for the school, the classroom and the home*. New York: Routledge, 2008. ISBN 0203928830.

SILVERMAN, David. *Ako robíť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Překlad Martin Štulrajter. Bratislava: Ikar, 2005. Pegas (Ikar), zv. 8. ISBN 80-551-0904-4.

SOUKUP, Martin. *Antropologie a Melanésie: z doby kamenné do kyberprostoru*. Karolinum, Praha, 2013, 632 s. ISBN: 978-80-246-2461-7.

SULER, John R. *The psychology of cyberspace*. Rider University, 2006.

ŠEVČÍKOVÁ, Anna. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu: závislost na internetu, navazování kontaktů online, soukromí na sociálních sítích, online komunity*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5010-1.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5.

Internetové zdroje

BELSEY, Bill. Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” [online]. [2012] [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://cyberpsychology.eu/team/storage/COST-2012-cyberbullyingDoporuceni_k_preveni_kybersikany_ve_skolnim_prostredi_prehled_a_rady.pdf

Cyberspace [online]. 2016 [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <https://www.techopedia.com/definition/2493/cyberspace>

Český statistický úřad. Český statistický úřad. [online]. 20.12.2014 [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/1-9701-10-0306>

DLUHOŠOVÁ, Miroslava. Specifické znaky kyberšikany vs.klasická šikana [online]. 2013 [cit. 2016-11-18]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/690-specificke-znaky-kybersikany>

DOBEŠOVÁ, Pavla a René SZOTKOWSKI. Další tragický případ kyberšikany - Rebecca Ann Sedwick [online]. 2013 [cit. 2016-11-17]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/751-dalsi-tragicky-pripad-kybersikany-rebecca-ann-sedwick>

E-Bezpečí. E-Bezpečí. [online]. 25.9.2013 [cit. 2016-02-27]. Dostupné z: <http://ebezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/750-mladezi-nepristupno> Generation. [online]. 2008 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

Electronic Frontier Foundation. In: BARLOW, John Perry. A Declaration of the Independence of Cyberspace [online]. 1996 [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>

Facts and Statistics on Bullying and Cyber Bullying [online]. 2015 [cit. 2016-11-10]. Dostupné z: <http://www.antibullyingpro.com/blog/2015/4/7/facts-on-bullying>

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. Cyberbullying: Identification, Prevention and Response [online]. 2014, 9 [cit. 2016-11-19]. Dostupné z: <http://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response.pdf>

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. Cyberbullying Warning Signs: Red flags that a child is involved in cyberbullying [online]. 2015 [cit. 2016-11-20]. Dostupné z: <http://cyberbullying.org/cyberbullying-warning-signs.pdf>

HUŠKOVÁ, Lucie. Jak se daří Facebooku v ČR [online]. c2016 [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://newsfeed.cz/jak-se-dari-facebooku-v-cr/>

KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. Využívání mobilního telefonu dětmi 8-18 let [online]. 2009, 19 [cit. 2016-11-12]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/vyzkum/>

KOPECKÝ, Kamil. České děti a Facebook [online]. 2015, 18 [cit. 2016-11-10]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/vyzkum/>

MACEK, Jakub. Kyberprostor (Cyberspace). Revue pro média [online]. 2003, (5) [cit. 2016-12-15]. Dostupné z: <http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/kyberprostor.htm>

Metodické dokumenty. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. © 2013-2017 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-aktualizuje-metodicky-pokyn-k-reseni-sikany-ve-skolach?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikany>

MŠMT rozšířilo opatření k řešení šikany a kybersikany [online]. © 2013-2017 [cit. 2016-12-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-rozsirilo-opatreni-k-reseni-sikany-a-kybersikany?highlightWords=metodick%C3%BD+pokyn+%C5%99e%C5%A1en%C3%AD+%C5%A1ikany>

NCBI. NCBI. [online]. 30.7.2012 [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <http://www.ncbi.cz/category/6-metodiky-ucebni-materialy>

Nebud' obět'!. Nebud' obět'!. [online]. © 2010-2016 [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.nebudobet.cz/>

Nový projekt E-Bezpečí a společnosti O2 Czech Republic odstartoval ve Zlatých Horách [online]. 2016 [cit. 2016-11-10]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci/1130-novy-projekt-e-bezpeci-a-spolecnosti-o2-czech-republic-odstartoval-ve-zlatych-horach>

O nás. Saferinternet.cz. [online]. 2013 [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/o-nas/10-o-nas.html>

O projektu. Bezpečně-online.cz [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz/projekt-bezpecne-online/o-projektu.html>

O projektu. E-Bezpečí. [online]. [2013] [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.ebezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

PRENSKY, M. Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon [online]. 2001, roč. 9, č. 5 [cit. 2016-12-17]. ISSN: 1074-8121. Dostupné z: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

SALUS, Crystal. Cyber bullying: A New Age Of Bullying Amongst Adolescents And What Educators Can Do About It. [online]. 2012 [cit. 2016-11-10]. Dostupné z: https://www.winona.edu/counseloreducation/Images/Crystal_Salus_Capstone.pdf

Struktura programu. Minimalizace šikany. [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/o-programu/struktura-programu>

Studentku s nadváhou zlomila kyberšikana, před zraky rodičů se zastřelila [online]. 2016 [cit. 2016-12-2]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/brandy-veleaova-texas-sikana-sebevrazda-f09-/zahranicni.aspx?c=A161202_115705_zahranicni_ale

TOPALOGLU, Murat a Aysegul Ozdemir TOPALOGLU. Cyberbullying Tendencies of High School Students [online]. 2016, 85-95 [cit. 2016-12-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/309476049_Cyberbullying_Tendencies_of_High_School_Students

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č.1

Tabulka č.2

Tabulka č.3

Tabulka č.4

Tabulka č.5

Tabulka č.6

Tabulka č.7

Tabulka č.8

Tabulka č.9

Tabulka č.10

Graf č.1

Graf č.2